

Betreft: *Wegwijzer Warmtetransitie voor Raadsleden*

Den Haag, 10 februari 2025.

Geachte griffie,

Bijgaand treft u de Wegwijzer Warmtetransitie voor Raadsleden van Platform31. Dit bewaarmagazine is mogelijk gemaakt door het **Ministerie van BZK/VRO** en het Nationale Programma Lokale Warmtetransitie (**NPLW**).

In de gemeentelijke aansturing van de warmtetransitie staan we aan de vooravond van een volgende stap. In 2026 wordt de gemeenteraad geacht de reeds voorziene actualisering van de warmtetransitievisie te vertalen naar een warmteprogramma onder de lokale omgevingsvisie. Dat vraagt ook om de nodige voorbereidingen in de gemeenteraad, waarvan een deel al in 2025. Onder andere in de kaderstelling voor de door het College voor te bereiden beleidsstukken.

Met dit bewaarmagazine nemen we gemeenteraadsleden mee in de warmtetransitie ter voorbereiding op de nog te organiseren debatten in de gemeenteraad hierover. Aandacht in het magazine voor veranderende wetgeving, de veranderende positie en instrumenten van de gemeenteraad en enkele thema's, zoals technologie, participatie, betaalbaarheid en de vertaling naar uitvoeringsplannen.

NPLW ondersteunt gemeenten bij de actualisering van de warmtetransitievisie dit jaar in iedere provincie met een stevig kennisprogramma voor ambtenaren en wethouders. Platform31 doet dat dit jaar voor raadsleden, als opvolging op dit bewaarmagazine. Op korte termijn sturen wij uw griffie een programma met bijeenkomsten in iedere provincie in mei en juni, podcasts, kennissessies en een online kennisdossier. We doen dit voor raadsleden en griffies, ter ondersteuning van het te doorlopen proces van warmtetransitievisie naar warmteprogramma.

→ Wij waarderen het zeer als u de aangeleverde magazines met uw raadsleden wilt delen.

Wilt u in de komende maanden meer weten over het hierboven aangekondigde programma voor raadsleden en griffies, neem dan contact op met ondergetekende.

Met vriendelijke groet,

Nico van Buren
Senior projectleider Platform31

→ **Wegwijzer** **Warmte-** **transitie**

**bewaarmagazine
voor
raadsleden**

Inhoud

THEMA		PAGINA
weten	Peiling raadsleden	4
	Wegwijs in de wetten	6
	Het verhaal van de warmtetransitie	10
	Vier vragen over het warmteprogramma	12
	Alternatieve voor aardgas	16
	Waarom warmtenetten in Denemarken lukken	20
organiseren	Organiseer monitoring	22
	Hoe Groningen koppelkansen in de warmtetransitie benut	26
	Blog: Opschalen is geen copy-paste	28
	‘Gemeenteraad, pak die rol’	30
	Warmtenet? Bepaal je rol met deze tool	34
	Grip op de regio	36
meedoen	Bewonersbrief	38
	Participatie: wat past bij de gemeenteraad én bij de wijk?	40
	Omarm bewonersinitiatieven	44
betalen	Warmtenetten en de gemeentebegroting	48
	Betaalbaarheid in de warmtetransitie	52
	De laatste pagina's: aan de slag!	54

PLATFORM31
kennis en netwerk voor stad en regio

Samenstelling: Platform31

Tekst: Nico van Buren, Saskia Buitelaar, Rob Hendriks, Rebecca Jongkind, Jan Kastje, Roos Marinissen en Jesse Rinsma

Vormgeving: Christiaan Drost

De tekstinhoud van dit magazine is beschikbaar onder de Creative Commons-licentie BY (naamsvermelding) 3.0

Foto's en afbeeldingen: licenties en makers staan vermeld bij het beeld.

Inhoud

THEMA		PAGINA
weten	Peiling raadsleden	4
	Wegwijs in de wetten	6
	Het verhaal van de warmtetransitie	10
	Vier vragen over het warmteprogramma	12
	Alternatieve voor aardgas	16
	Waarom warmtenetten in Denemarken lukken	20
organiseren	Organiseer monitoring	22
	Hoe Groningen koppelkansen in de warmtetransitie benut	26
	Blog: Opschalen is geen copy-paste	28
	‘Gemeenteraad, pak die rol’	30
	Warmtenet? Bepaal je rol met deze tool	34
	Grip op de regio	36
meedoen	Bewonersbrief	38
	Participatie: wat past bij de gemeenteraad én bij de wijk?	40
	Omarm bewonersinitiatieven	44
betalen	Warmtenetten en de gemeentebegroting	48
	Betaalbaarheid in de warmtetransitie	52
	De laatste pagina's: aan de slag!	54

Dit magazine

Voor je ligt een magazine over de warmtetransitie. Het is gemaakt voor **alle raadsleden van Nederland** en daarmee ook voor de griffies van alle Nederlandse gemeenten.

De gemeenteraad moet zich buigen over veel vraagstukken, weinig daarvan zijn zo **ingrijpend** in tijd en scope als de **warmtetransitie**. Nog decennia zal dit onderwerp de bewoners van je gemeente bezighouden. Het is een opgave die ingrijpt in huis en haard; een opgave die onze dorpen, steden en landschappen zal doen veranderen.

Het is daarmee een nogal complex vraagstuk. Voor de ambtenaren, bedrijven en bewoners die met de uitvoering aan de slag moeten. Maar ook voor de gemeenteraad, want die zet de piketpaaltjes. Dit magazine helpt je als raadslid om dat te doen **op basis van kennis**. Kennis- en netwerkorganisatie Platform31 heeft die kennis op verzoek van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties op een rijtje gezet, met ondersteuning van het Nationale Programma Lokale Warmtetransitie.

Er komt een aantal gemeenteraadsleden aan het woord in dit magazine. We zijn ons ervan bewust dat hun woordkeuze **soms politiek geladen** is. Ook onze eigen formuleringen kunnen onbedoeld een politieke lading hebben. We gaan ervan uit dat volksvertegenwoordigers verstandig genoeg zijn om de aangeboden kennis langs hun eigen politieke meetlat te leggen en te gebruiken bij hun inzet voor de warmtetransitie.

LEESWIJZER: Op veel pagina's staat een **QR-code**. Die verwijst naar een pagina op platform31.nl, waar bronnen en tips voor online verdiepen staan.

PLATFORM31
kennis en netwerk voor stad en regio

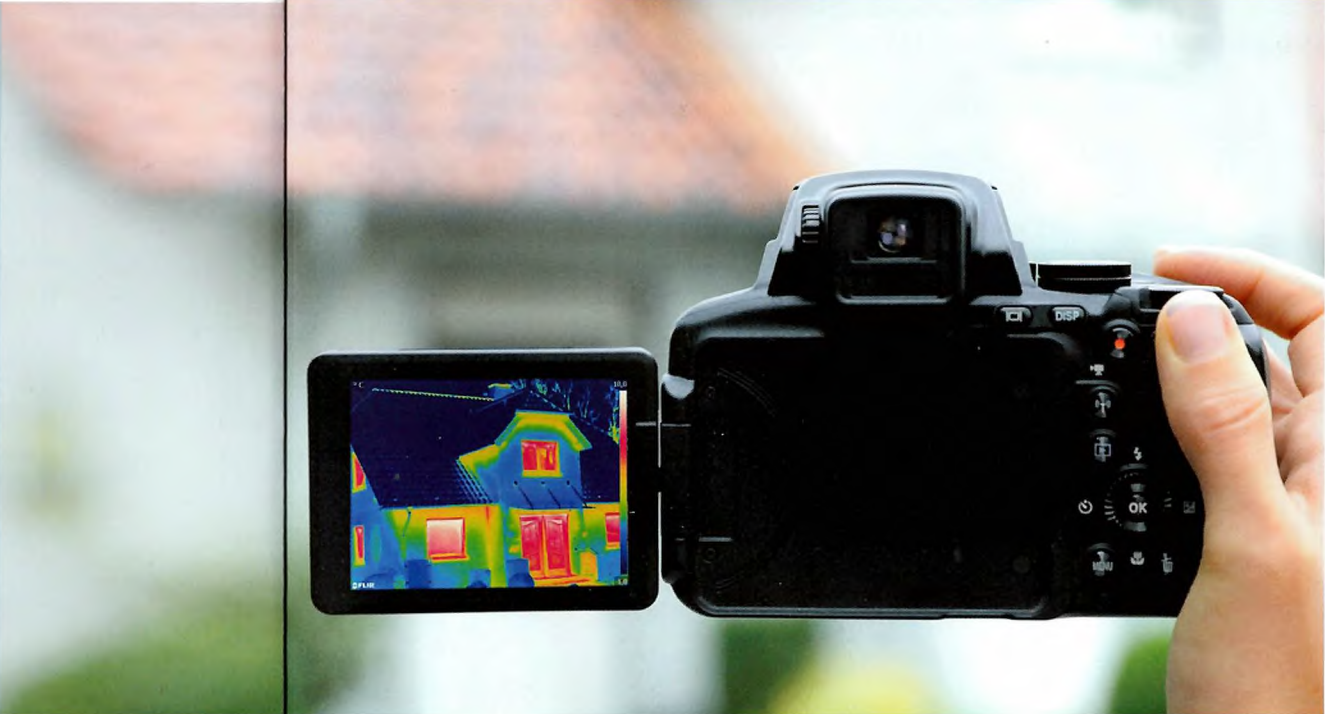
Samenstelling: Platform31

Tekst: Nico van Buren, Saskia Buitelaar, Rob Hendriks, Rebecca Jongkind, Jan Kastje, Roos Marinissen en Jesse Rinsma

Vormgeving: Christiaan Drost

De tekstinhoud van dit magazine is beschikbaar onder de Creative Commons-licentie BY (naamsvermelding) 3.0

Foto's en afbeeldingen: licenties en makers staan vermeld bij het beeld.

BEELD © ALEX SCHRÖDER EN
TIM RECKMANN

Peiling: raadsleden maken zich zorgen over warmtetransitie

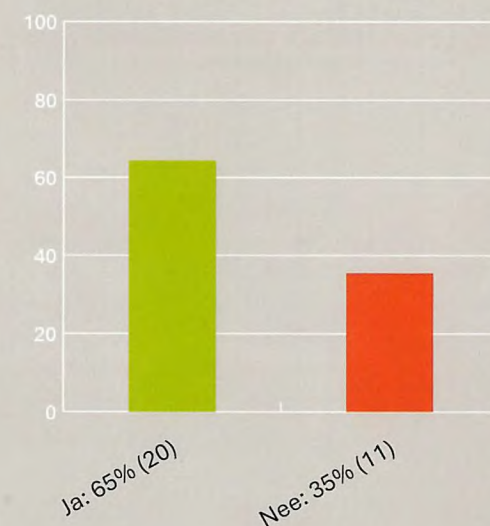
Een peiling onder raadsleden laat zien dat er bij respondenten zorgen bestaan over de warmtetransitie. Energiearmoede en sociale ongelijkheid worden vaak genoemd als reden tot zorg.

Ook het kennisniveau van raadsleden en anderen binnen de gemeente is volgens de respondenten zorgwekkend. Voor bewonersinitiatieven zien raadsleden een grote rol. De belangrijkste resultaten samengevat.

Overheid niet consistent

Aandacht voor het ontstaan van energiearmoede en daarmee een nieuwe vorm van sociale ongelijkheid staat voorop in de reacties van de respondenten. Zij zien vooral het Rijk als veroorzaker van energiearmoede, meer dan de lokale overheid. Respondenten vrezen dat de soms inconsistente wijze waarop de rijksoverheid de warmtetransitie aanpakt, kan bijdragen aan minder draagvlak. En zelfs tot minder vertrouwen in het functioneren van de overheid. Wet- en regelgeving

Voelt u een noodzaak om de warmtetransitie voor 2050 te voltooien?

wordt vaak genoemd als een stagnerende factor en in veel gevallen aangeduid als zeer urgent vraagstuk.

Bewonersinitiatieven belangrijk

Raadsleden hechten groot belang aan bewonersinitiatieven voor het slagen van de warmtetransitie. De grote meerderheid van de respondenten vindt initiatieven van bewoners essentieel, stimulerend of ondersteunend. Belangrijk is dan wel dat bewonersinitiatieven kunnen rekenen op duidelijk en vaststaand beleid. Inwoners steken soms veel tijd en geld in een duurzame warmteoplossing. Als die vervolgens door veranderend beleid niet haalbaar blijkt, ondermijnt dat het draagvlak voor de warmtetransitie en het vertrouwen in de overheid.

Onvoldoende kennis

De respondenten kijken ook kritisch naar zichzelf bij deze complexe opgave. Ze zien dat binnen de gemeenteraad onvoldoende kennis aanwezig is om goede besluiten te kunnen nemen over de warmtetransitie. In mindere mate ervaren ze dit ook bij het college van B&W en bij ambtenaren.

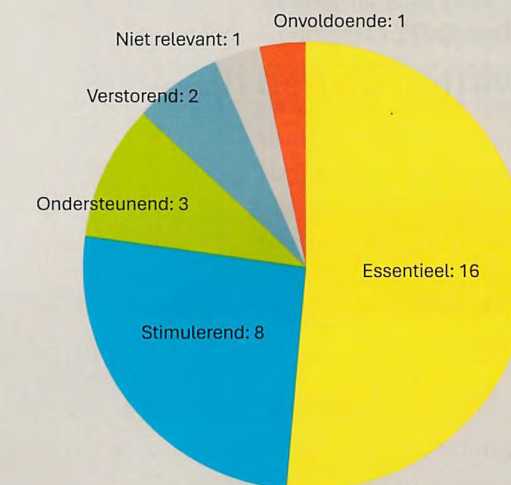
“

Van het gas af in 2050 gaat nooit lukken. Het net kan het nu al niet meer aan. Er zijn in onze gemeente geen warmtebronnen, dus rest er niets anders dan elektrificatie.

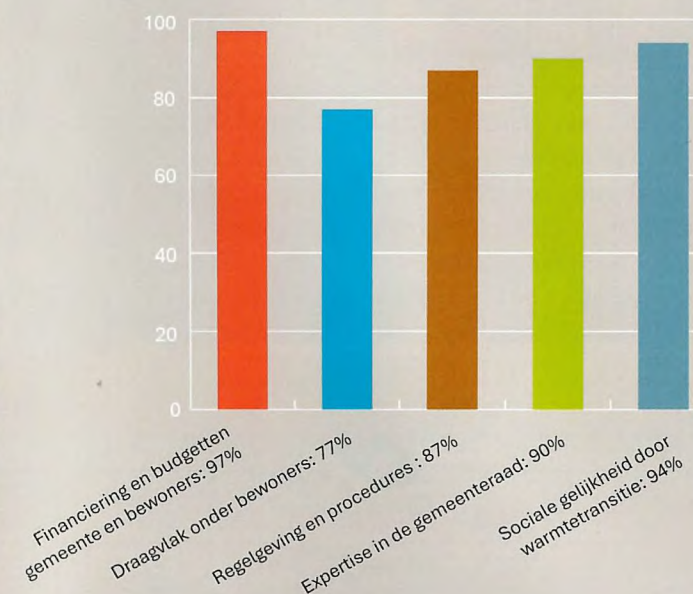
“

Burger verantwoordelijk maken en faciliteren is van groot belang! Noodzaak en nut bekend maken

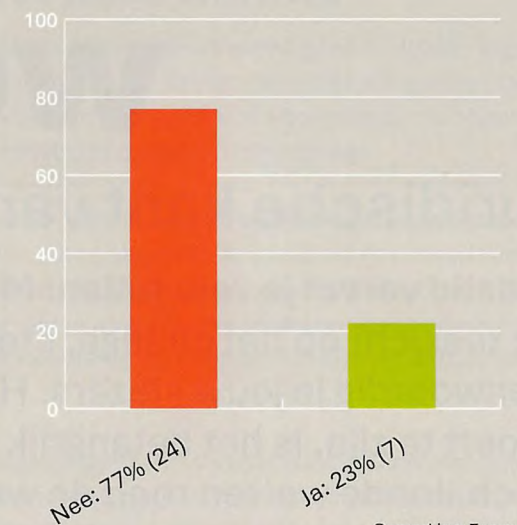
Hoe ziet u de rol van bewonersinitiatieven binnen de warmtetransitie in uw gemeente? (Aantal respondenten)

Hoe urgent zijn de volgende kwesties? (Het totaal van de antwoordcategorieën enigszins en zeer urgent)

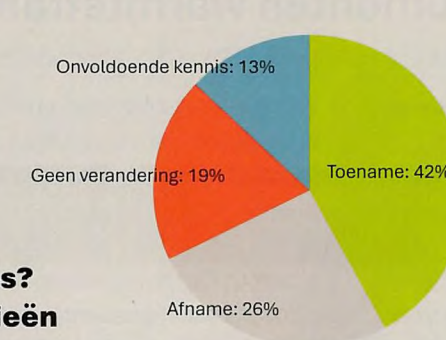
Vindt u dat het kennisniveau van uzelf en uw collega-raadsleden voldoende is om de warmtetransitie voor 2050 succesvol te realiseren?

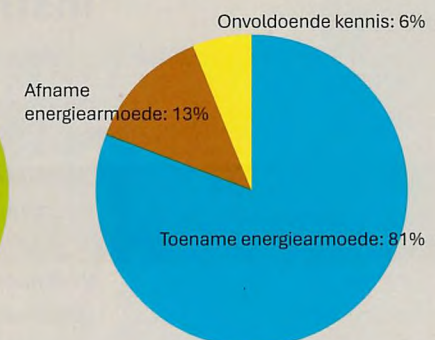
Opmerking: Een meerderheid vindt dat het kennisniveau van gemeenteraadsleden onvoldoende is om de warmtetransitie succesvol te realiseren.

Wat zijn de gevolgen voor energiearmoede van:

Lokaal beleid

Landelijk beleid

De vragenlijst is uitgezet door de Nederlandse Vereniging voor Raadsleden. Met een respons van 31 raadsleden zijn de uitkomsten niet representatief voor alle raadsleden. We delen de resultaten en quotes van respondenten als een spiegel voor jou als raadslid. Wat zou jij geantwoord hebben op de vragen uit deze peiling?

Wegwijs in de wetten

De juridische kant van het raadswerk

Als raadslid vervul je vele rollen. Met een kritische blik houd je toezicht op het college, stel je kaders voor beleid en vertegenwoordig je jouw kiezers. Hoewel je als raadslid geen jurist hoeft te zijn, is het belangrijk dat je wegwijs bent binnen de verschillende wetten rond de warmtetransitie om deze rollen goed te vervullen. De vier belangrijkste wetten op een rij.

BEELD © ROBIN UTRECHT EN SEBASTIAAN TER BURG

Wetsvoorstel Wet gemeentelijke instrumenten warmtetransitie

Doel van de wet: De Wet gemeentelijke instrumenten warmtetransitie (Wgiw), die waarschijnlijk op 1 juli 2025 ingaat, geeft gemeenten nieuwe bevoegdheden om de regie te voeren in de warmtetransitie. Raadsleden kunnen hierdoor gebieden of wijken aanwijzen die overstappen op duurzame warmtebronnen.

Wetsweetjes: De Wgiw past de Omgevingswet en de Gaswet aan om zo de verduurzaming van gebouwen te versnellen. In het Besluit gemeentelijke instrumenten warmtetransitie (Bgiw) staan de regels voor de uitvoering van de Wgiw. Net als bij de Wgiw wordt momenteel nog gewerkt aan het uitwerken van de Bgiw. Het is wel duidelijk dat betaalbaarheid een belangrijke eis van de Bgiw wordt.

Belangrijk voor raadsleden: Als raadslid speel je een belangrijke rol in het goedkeuren van plannen. Daarom is het cruciaal dat je je verdiept in de warmteprogramma's die het college opstelt. Daarin wijst de gemeente aan wanneer welke wijken en gebieden moeten overstappen op een duurzame warmtevoorziening. De gemeenteraad legt dit met een raadsbesluit vast in het omgevingsplan. Dit geeft de gemeenteraad een grote verantwoordelijkheid en vraagt om een zorgvuldig doorlopen proces. De gemeente moet bijvoorbeeld rekening houden met de betaalbaarheid van de aanpak. Betaalbaarheid kan echter voor ieder huishouden iets anders betekenen. Zorg daarom als raadslid dat je weet wat er speelt en controleer of de stem van bewoners genoeg is gehoord. Denk bijvoorbeeld aan het organiseren van informatiebijeenkomsten of inspraakavonden om input op te halen.

1 januari 2024: Omgevingswet treedt in werking

1 januari 2025: Wet Versterking participatie centraal niveau treedt in werking

1 juli 2025 (verwacht): Wcwm en Bcwm treden in werking

Wetsvoorstel Wet collectieve warmte

Doel van de wet: De Wet collectieve warmte (Wcw) die naar verwachting op 1 juli 2025 ingaat, vervangt de Warmtewet en maakt het ontwikkelen van nieuwe warmtenetten makkelijker. De wet zorgt ervoor dat warmte betaalbaar, betrouwbaar en duurzaam is. Dit betekent dat huishoudens en bedrijven toegang krijgen tot stabiele en milieuvriendelijke warmtebronnen.

Wetsweetjes: De Wcw introduceert een kosten-gebaseerd tarief en vereist dat warmtebedrijven voor meer dan de helft in publieke handen zijn. Dit zorgt voor meer transparantie van en controle over de prijzen die bewoners betalen voor warmte. Door ervoor te zorgen dat de winst niet alleen naar private partijen gaat, probeert de wet ervoor te zorgen dat de belangen van de gemeenschap worden behartigd. Zo kunnen de opbrengsten worden geherinvesteerd in verdere verduurzaming en verbetering van de warmtenetten.

Belangrijk voor raadsleden: Met de Wcw kunnen gemeenten warmtekavels aanwijzen. Een warmtekavel is een gebied waar een collectief warmtesysteem mag worden aangelegd. In deze kavels heeft het warmtebedrijf, dat ook wordt aangewezen door de gemeente, het exclusieve recht en de plicht om warmte te leveren. Als raadslid kun je toezicht houden op het aanwijzen van warmtebedrijven en het vaststellen van warmtekavels. Dit betekent dat je controleert of de processen transparant en eerlijk verlopen. Daarnaast ben je als raadslid betrokken bij het reguleren van de tarieven voor warmtelevering. Hierbij is het belangrijk dat je de kostenstructuren begrijpt en oog hebt voor redelijke en betaalbare prijzen. Je bewaakt het publieke belang door kritische vragen te stellen aan warmtebedrijven. Zo zorg je voor verantwoording voor de gemaakte keuzes.

1 juli 2025 (verwacht): Wcwm en Bcwm treden in werking

Omgevingswet

Doel van de wet: De Omgevingswet bundelt wet- en regelgeving voor de leefomgeving in één wet. De wet versimpelt deze wetten en regels binnen de fysieke leefomgeving en bevat nieuwe instrumenten voor het ontwikkelen en uitvoeren van beleid.

Wetsweetjes: De Omgevingswet vervangt 26 bestaande wetten en een groot aantal Algemene Maatregelen van Bestuur (AMvB's) door één samenhangende wet. De wet gaat uit van het principe "decentraal, tenzij". Dit betekent dat taken en bevoegdheden worden uitgevoerd door gemeenten en waterschappen, tenzij het Rijk of de provincie een specifieke taak heeft. Met ingang van de Wgiw krijgen de Warmteprogramma's een juridische status in de Omgevingswet en zijn gemeenten verplicht het Warmteprogramma iedere vijf jaar te vernieuwen.

Belangrijk voor raadsleden: Voor raadsleden ligt een belangrijke taak in het waarborgen van een gezonde, veilige en duurzame leefomgeving voor hun inwoners. Door de bundeling van wetten kunnen raadsleden plannen voor de leefomgeving integraal beoordelen. Zorg daarom dat je erop kan toezien dat over nieuwe plannen ook daadwerkelijk een integrale afweging is gemaakt, voordat je die goedkeurt in het omgevingsplan. Als raadslid houd je niet alleen toezicht op de uitvoering van het omgevingsplan, het is ook van belang dat het omgevingsplan samen met bewoners wordt opgesteld en aangepast. In de rol als volksvertegenwoordiger is het van belang dat je controleert of de inbreng van inwoners genoeg wordt gehoord en meegenomen.

Omdat de Omgevingswet veel regels en wetten samenvoegt, is samenwerking met andere bestuursorganen essentieel. Zorg voor vertegenwoordiging van de gemeenteraad bij overleggen met provincies, waterschappen, andere gemeenten en samenwerkingsverbanden. Zo kom je tot gezamenlijke én democratisch gelegitimeerde besluitvorming.

Welkom op het Omgevingsloket

Een vergunning aanvragen, melding doen of informatie geven?
Bijvoorbeeld voor een nieuwe dakkapel, een nieuw bedrijfspand of een activiteit op of aan een dijk? Het kan met het Omgevingsloket.

Meest gekozen werkzaamheden

-
Aanbouw of schuur plaatsen
-
Sloop-werkzaamheden
-
Dakkapel plaatsen
-
Raam of gevel veranderen
-
Boom kappen of snoeien
-
Andere werkzaamheden

Check of u een vergunning nodig heeft

Wilt u iets veranderen aan het huis, tuin of bedrijf?
Doe de Vergunningcheck om te zien of u mogelijk een vergunning nodig heeft, een melding moet doen of informatie moet geven.

Vergunningcheck >

18 maart 2026: Gemeenteraadsverkiezingen

Wet versterking participatie op decentraal niveau

Doel van de wet: De Wet versterking participatie op decentraal niveau geeft inwoners de mogelijkheid om meer mee te denken, mee te beslissen en zelfs taken van de overheid over te nemen. Het doel van de wet is om bewonersbetrokkenheid bij lokaal beleid te vergroten. Participatie wordt door deze wet een vast onderdeel van gemeentelijk beleid.

Wetsweetjes: De wet breidt de bestaande inspraakregeling uit naar participatie in de Gemeentewet, de Provinciewet, de Waterschapswet en bij openbare lichamen in Caribisch Nederland. Dit betekent dat inwoners niet alleen betrokken worden bij de voorbereiding, maar ook bij de uitvoering en evaluatie van beleid. Daarnaast wordt het uitdaagrecht (ook wel: Right to Challenge) vastgelegd in de wet. Hiermee kunnen inwoners die denken het slimmer, beter of goedkoper te kunnen doen een verzoek bij de gemeente indienen om bepaalde gemeentelijke taken over te nemen.

Belangrijk voor raadsleden: Participatie is een belangrijk thema in het werk van volksvertegenwoordigers. De Wet versterking participatie op decentraal niveau heeft daarom veel invloed op jouw werk en taken als raadslid. De wet verplicht raadsleden om een participatieverordening op te stellen, die duidelijke kaders schetst voor het betrekken van inwoners. Zorg als raadslid dat je overleg voert met inwoners, maatschappelijke organisaties en andere stakeholders. Vervolgens is het van belang dat de richtlijnen voor participatieprocessen helder worden vastgelegd in de verordening. Daarnaast kan je als raadslid het uitdaagrecht faciliteren. Dat betekent dat je zorgt dat inwoners die voorstellen indienen, daarbij worden gestimuleerd en ondersteund. Als raadslid vervul je samen met het college een belangrijke rol bij het beoordelen van deze voorstellen. Je kijkt of de initiatieven voldoen aan de vastgestelde eisen zoals haalbaarheid, kwaliteit en maatschappelijke meerwaarde.

Verdieping en handreikingen over deze wetten:

31 december 2026: Deadline voor de raad: vaststellen eerste warmteprogramma (+ elke vijf jaar vernieuwen)

31 december 2026: Deadline voor de raad: vaststellen participatieverordening

Het verhaal dat richting geeft aan de warmtetransitie

De warmtetransitie: wat verstaan we daar eigenlijk onder? Waarom is deze transitie van belang? En wat is ervoor nodig om gebouwen aardgasvrij te maken? Het ontbrak tot voor kort aan een helder, eenduidig beeld met handelingsperspectief voor gemeenten. Het nationaal Programma Lokale Warmtetransitie (NPLW) maakte daarom een narratief over de warmtetransitie. “Het is belangrijk dat iedereen dezelfde taal gaat spreken”, legt NPLW-directeur Maureen van Eijk uit in een interview.

“
Warmtenetten
zijn cruciaal in
de transitie

Politici en marketeers gebruiken narratieven om ideeën te verspreiden. Waarom moest er een verhaal over de warmtetransitie komen?

“Gemeenten hebben de regie over de lokale warmtetransitie. Zij hebben allemaal een transitievisie warmte opgesteld die bij een aantal gemeenten in een bureaulade is beland. Gemeenten werden door de gestegen gasprijen superactief met isoleren en de aanpak van energiearmoede. Maar de transitievisies warmte zijn niet overal duidelijk uitgewerkt en gecommuniceerd naar de bewoners.”

“We hoorden van raadsleden en ambtenaren dat binnen gemeenten niet iedereen hetzelfde verstond onder de lokale warmtetransitie en wat die vraagt van gemeenten. Daarom hebben we een narratief gemaakt. Want het is belangrijk dat iedereen dezelfde taal gaat spreken. Dat zorgt voor handelingsperspectief.”

Welke handvatten geeft het narratief aan gemeenten?

“Het narratief biedt een *overall view*: wat is die warmtetransitie? Wat zijn de beste alternatieven voor aardgas? Hoe gaan we onze wijken verwarmen? Per buurt kan je met bewoners en gebouweigenaren bekijken wat de meest logische optie is voor die wijk.”

“Isoleren: daar kan je te allen tijde op inzetten. Wil je vervolgens de wijk aardgasvrij maken? Bekijk dan eerst altijd of er een warmtenet kan komen. Is een warmtenet niet mogelijk? Bepaal dan of je als gemeente iets wil betekenen met *all-electric* warmtepompen, bijvoorbeeld met een ontzor-

“ Gemeenteraad moet bewoners duidelijkheid geven

gingsaanbod en collectieve inkoopacties. Is dat nog geen optie, dan is isoleren in combinatie met een hybride warmtepomp een tussentijdse oplossing. Het zijn de ingrediënten waarmee je je eigen menu kan samenstellen. Samen met de bewoners bekijk je wat een haalbare en betaalbare balans oplevert.”

Welke rol kunnen gemeenteraadsleden vervullen in de warmtetransitie?

“Op dit moment is het belangrijk dat gemeenten gaan bepalen of er in de wijken mogelijkheden zijn voor een warmtenet. Zodat bewoners duidelijkheid krijgen. Anders gaan zij warmtepompen aanschaffen terwijl een warmtenet op termijn de beste optie is. Spreek je als gemeentebestuur dus uit, want anders gaat iedereen zijn eigen gang. Dat kan gaan botsen met de warmtenetten die cruciaal zijn. We zullen ze echt nodig hebben om iedereen mee te kunnen laten doen. Warmtenetten helpen bovendien voorkomen dat de netcongestie verergert.”

Wat kunnen raadsleden nog meer doen dan zich uit te spreken over de mogelijke warmteoplossingen?

“In 2025 gaan gemeenten aan de slag met het warmteprogramma waarin ze aangeven welke wijken, buurten of dorpskernen in de komende tien jaar van het aardgas afgaan en hoe dat gebeurt. Het college moet het warmteprogramma uiteindelijk vaststellen, maar het kan handig zijn om afstemming te zoeken met de gemeenteraad voordat wordt gestart met het opstellen ervan. Zo kan de gemeenteraad bijvoorbeeld kaders meegeven waarbinnen het warmteprogramma moet worden opgesteld en de aanwysbevoegdheid kan worden ingezet. Die afstemming draagt bij aan een breed gedragen aanpak en een helder mandaat voor het college.”

Wat vertelt het narratief?

- Klimaatverandering, hoge gasprijen en niet afhankelijk willen zijn van gas uit Rusland. Dat is waarom de warmtetransitie zo belangrijk is.
- Gemeenten hebben de regie, hun wettelijke bevoegdheden worden daarom versterkt.
- Om de nieuwe bevoegdheden in te kunnen zetten, moeten gemeenten aan bewoners een haalbaar en betaalbaar aanbod doen.
- Gemeenten gaan duidelijkheid bieden aan bewoners over het alternatief voor aardgas en het bijbehorende tijdspad.
- Het narratief beschrijft de beste alternatieven voor aardgas en de rol van de gemeenteraad.

Via deze link vind je
het hele narratief:

Vier vragen over het warmteprogramma en de rol van de raad

Gemeenten gaan dit jaar aan de slag met het warmteprogramma waarin ze aangeven welke wijken, buurten of dorpskernen in de komende tien jaar van het aardgas afgaan en hoe dat gebeurt. Wat houdt het warmteprogramma in en wat is de rol van de gemeenteraad?

BEELD SHUTTERSTOCK, GEORGE REDGRAVE, DIEDERIK OLDERS, FRANS HANSWIJK EN EIRIK NEWTH

1. Wat is het warmteprogramma?

Het warmteprogramma is een programma dat onder de Omgevingswet valt. De gemeente beschrijft in een warmteprogramma de plannen voor de verduurzaming van wijken voor de komende tien jaar. Inclusief het plan van aanpak voor deze gebieden. Stap voor stap concretiseer je de aanpak met behulp van verschillende beleidsinstrumenten. Waaronder het omgevingsplan, de Regionale Structuur Warmte en het provinciaal Meerjarenprogramma Infrastructuur, Energie en Klimaat (pMIEK).

Het warmteprogramma is de opvolger van de transitievisie warmte die gemeenten in 2021 hebben vastgesteld. Het wordt op basis van verwachte wetgeving een verplicht programma waarvoor specifieke eisen gelden. Het eerste warmteprogramma moet uiterlijk 31 december 2026 zijn vastgesteld door het college van burgemeester en wethouders. Vervolgens moet de gemeente het elke vijf jaar worden actualiseren.

2. Aan welke inhoudelijke eisen moet een warmteprogramma voldoen?

Het warmteprogramma moet voldoen aan alle eisen die de Omgevingswet én de Wet gemeentelijke instrumenten warmtetransitie (Wgiw) eraan stellen. Het beschrijft onder meer het tijdspad van verduurzaming per gemeente, wijk of buurt. Een aantal onderdelen is verplicht:

- potentieel beschikbare duurzame warmte-alternatieven;
- welke gebouwen geïsoleerd moeten worden;
- benodigde energie-infrastructuur;
- beschrijving van de kosten;
- verwachte gemiddelde warmtebehoefte.

Bij de totstandkoming van een warmteprogramma is participatie verplicht; het valt immers onder de Omgevingswet. En als het warmteprogramma kaderstellend is, dan moet je als gemeente ook verplicht een PlanMER opstellen, om de milieueffecten in kaart te brengen.

3. Hoe kom je tot een warmteprogramma?

Het warmteprogramma is de eerste stap in de gebiedsgerichte aanpak van de warmtetransitie. Deze aanpak richt zich op het uitvoeren van een set collectieve maatregelen voor een gebied, onder regie van de gemeente. Dat gebeurt in samenspraak met bewoners, ondernemers, partners van de gemeente, netbeheerders en woningcorporaties. De gemeente bekijkt samen met de betrokkenen welke gebieden kansen bieden voor verwarming zonder of met minder aardgas. Vervolgens maken zij een plan om dit uit te voeren. Het plan voor het gebied kan de vorm krijgen van een uitvoeringsplan.

Naast de gebiedsgerichte aanpak is ook de individuele

aanpak een mogelijkheid. Gebouw- en woningeigenaren zijn dan zelf verantwoordelijk voor het verduurzamen van hun pand. Als gemeente kun je daarbij helpen, bijvoorbeeld met subsidies en voorlichting.

4. Wat is de rol van de gemeenteraad?

Het college van burgemeester en wethouders is het bevoegd gezag en stelt uiteindelijk het warmteprogramma vast. De gemeenteraad vertegenwoordigt de inwoners en heeft een kaderstellende en controlerende rol. Deze rol is met name sterk bij de omgevingsvisie, die voorafgaat aan het warmteprogramma en bij het wijzigen van het omgevingsplan.

Als de Wet gemeentelijke instrumenten warmtetransitie (Wgiw) in werking treedt, kunnen gemeenten ook de aanwijfsbevoegdheid inzetten. De gemeente bepaalt dan dat een gebied binnen een bepaalde termijn aardgasvrij moet worden en over moet stappen op een duurzaam alternatief. De aanwijfsbevoegdheid vereist een raadsbesluit. Het college

doet er daarom verstandig aan om vroegtijdig af te stemmen met de gemeenteraad. Zo kan de gemeenteraad bijvoorbeeld kaders meegeven voor het opstellen van het warmteprogramma en voor het inzetten van de aanwijfsbevoegdheid. Die afstemming draagt bij aan een breed gedragen aanpak en een helder mandaat voor het college.

Houd bij de vaststelling van het warmteprogramma rekening met de volgende gemeenteraadsverkiezing (maart 2026). Want het kost tijd om een coalitie te vormen. Bovendien kunnen hierbij andere bestuurlijke wensen en ambities ontstaan. Mik daarom op een datum voor of ruim na de verkiezingen. Op die manier ligt de aansturing en besluitvorming geheel bij het oude of grotendeels bij het nieuwe college.

Dit artikel is grotendeels gebaseerd op de handreiking Warmteprogramma van het Nationaal Programma Lokale Warmtetransitie (zie kader).

Handreiking Warmteprogramma beschikbaar

De handreiking Warmteprogramma van NPLW ondersteunt gemeenten bij het opstellen van een warmteprogramma. De handreiking beschrijft aan welke vereisten een warmteprogramma moet voldoen en biedt praktisch advies om hier als gemeente mee aan de slag te gaan.

Meer lezen?

Alternatieven voor aardgas

– Need to knows voor raadsleden

Nederlandse woningen gaan van het aardgas af, maar hoe? De elektrische warmtepomp, warmtenetten, groen gas en waterstof zijn de alternatieven die het meest in beeld zijn. Wat houden deze technieken in? Waar moet je als raadslid op letten? En hoe ziet het kostenplaatje eruit?

BEELD SHUTTERSTOCK/CHRISTIAAN DROST

Warmtenetten

Wat houdt de techniek in?

Een warmtenet is eigenlijk een heel grote, cv-installatie voor de wijk. Ergens in de omgeving staat een centrale warmtebron die water opwarmt. Via een netwerk van ondergrondse buizen stroomt het warme water naar de aangesloten woningen. In elk huis staat een kleine installatie: de afleverset. Die heeft een warmtewisselaar en verdeelt de warmte over je verwarming en warmwaterleiding. Afgekoeld water loopt weer terug naar de centrale bron, die het weer opwarmt.

Er bestaan verschillende duurzame warmtebronnen voor een warmtenet. De belangrijkste zijn geothermie, aquathermie en restwarmte. Geothermie is het gebruik van warmte uit de diepe ondergrond. Aquathermie gebruikt warmte en koude uit oppervlaktewater, afvalwater of drinkwater. Gebouwen worden ermee verwarmd én gekoeld. Restwarmte komt vrij bij een productieproces. Het is warmte die overblijft en niet meer binnen het bedrijf zelf kan worden gebruikt. Restwarmte wordt getransporteerd via een bestaand of nieuw warmtenet.

Waar moeten raadsleden op letten?

Warmtenetten zijn een goede oplossing voor wijken waar het elektriciteitsnet onvoldoende capaciteit heeft. Een gemeente die met een warmtenet aan de slag wil, moet een aandeelhouderspositie kiezen. Platform31 heeft een Positiekiezer beschikbaar die inzicht geeft in welke aandeelhouderspositie meer of minder voor de hand ligt – en wat daarvan de gevolgen kunnen zijn. Lees hierover meer in het artikel 'Warmtenet? Bepaal je rol met deze tool' (pagina 34)

En hoe zit het met de kosten?

In dichtbevolkte stadswijken zijn warmtenetten bijna dertig procent goedkoper dan individuele *all-electric* warmtepompen, alle maatschappelijke kosten meegerekend. Bovendien wordt hier het elektriciteitsnet door een warmtenet significant minder zwaar belast. Alleen komt het financiële voordeel momenteel niet bij huishoudens terecht. Dat blijkt uit onderzoek van Berenschot, in opdracht van Nederlandse Vereniging Duurzame Energie (NVDE), netbeheerder Stedin, Bouwend Nederland en Energie Beheer Nederland (EBN). Zij roepen het Rijk op om deze weeffout in het systeem te herstellen, onder meer door bewoners met subsidie te stimuleren om zich aan te sluiten bij een warmtenet.

Waterstof

Wat houdt de techniek in?

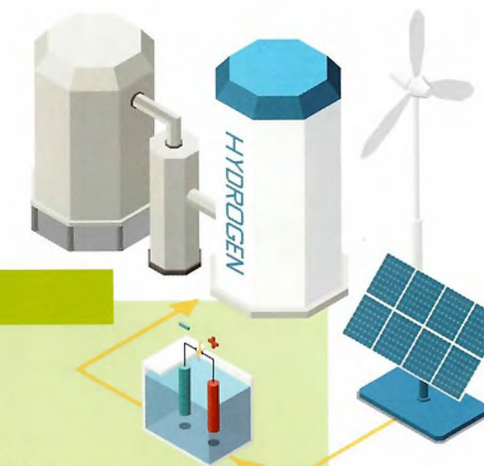
Waterstofgas kan aardgas vervangen zonder grote aanpassingen aan het gasnet en apparatuur. Het is, net als elektriciteit, een energiedrager en geen energiebron. De duurzaamheid van waterstof hangt af van hoe deze wordt geproduceerd. Het kost namelijk veel elektriciteit om waterstof te maken. Voorlopig hebben we hernieuwbare elektriciteit nog hard nodig om de elektriciteitsvoorziening te verduurzamen. Op dit moment is er weinig CO₂-arme waterstof beschikbaar. Daarom wordt waterstof niet gebruikt bij buurten die vóór 2030 van het aardgas af gaan. Tot die tijd zijn er pilots om ervaring op te doen.

Waar moeten raadsleden op letten?

De veiligheidsrisico's van gasvormige waterstof zijn vergelijkbaar met die van aardgas. Daarom zijn er richtlijnen voor de veiligheid van waterstofprojecten. Bijvoorbeeld voor productie, transport en opslag van waterstof. Er is op dit moment nog geen wet- en regelgeving voor waterstof, maar daar werkt de overheid wel aan. Zowel nationaal als internationaal. Raadsleden moeten zich op dit moment vooral goed laten informeren over de ontwikkelingen rond waterstof. En realistische verwachtingen met hun achterban delen.

En hoe zit het met de kosten?

Naast technische haalbaarheid en beschikbaarheid van duurzaam geproduceerde waterstof is betaalbaarheid een belangrijk aandachtspunt. Het ligt voor de hand dat waterstof in eerste instantie vooral toegepast wordt waar andere alternatieven ingewikkeld en kostbaar zijn. Zoals in sectoren als de industrie of mobiliteit. Of in oude binnensteden met moeilijk te isoleren gebouwen, waar de ondergrond geen ruimte biedt voor een warmtenet. Of waterstof een kosteneffectieve oplossing wordt voor een groter deel van de gebouwde omgeving, zal in de toekomst duidelijker worden.

Elektrische warmtepomp

Wat houdt de techniek in?

Een *all-electric* warmtepomp verwarmt volledig zelfstandig de woning én het kraanwater. Dit in tegenstelling tot een hybride warmtepomp, die ondersteuning nodig heeft van een cv-ketel. Een elektrische warmtepomp waardeert de warmte van een bron op naar een bruikbare temperatuur. De meest gebruikte bronnen zijn de bodem of de buitenlucht. De techniek is ook collectief (per buurt- of huizenblok) toe te passen. Een warmtepomp wordt door de lagere temperatuurverwarming eigenlijk altijd gebruikt in combinatie met isoleren, een boilervat (voor de opslag van tapwater) en ventilatie-warmteterugwinning.

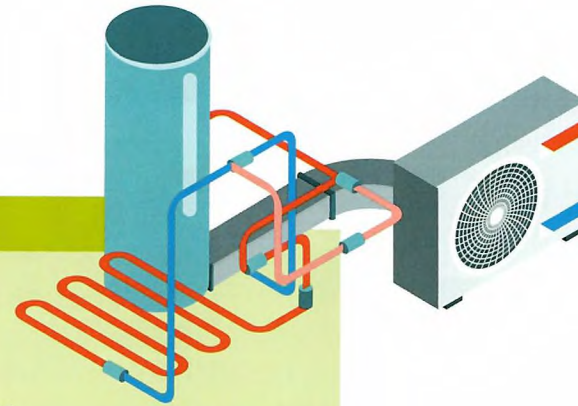
Waar moeten raadsleden op letten?

Elektrische warmtepompen zijn goed toepasbaar in de volgende situaties:

- Goed geïsoleerde gebouwen en woningen. Gebouwen moeten al geïsoleerd zijn op minimaal schillabel B-niveau. Dit zijn bijvoorbeeld nieuwbouwwijken (vanaf bouwjaar 1995) of gerenoveerde gebouwen die door corporaties of particulieren al tot schillabel B geïsoleerd zijn. Uitzondering hierop is de collectieve HT-warmtepomp, die functioneert ook bij minder goede labels.
- Buurten met relatief weinig woningen of gebouwen. Die hebben een oplossing per gebouw nodig, omdat een collectieve oplossing niet rendabel is.
- Buurten waar het elektriciteitsnet voldoende capaciteit heeft, zodat er niet direct netverzwaring hoeft plaats te vinden of waar al verzwaring in de planning staat. Dit is na te vragen bij de netbeheerder.

En hoe zit het met de kosten?

De kosten van een *all-electric* warmtepomp liggen tussen de 6.500 en 19.500 euro. De kosten voor warmtepompen die gebruik maken van warmte uit de grond zijn aanzienlijk hoger dan een lucht-water warmtepomp.

Groen gas

Groen gas heeft dezelfde eigenschappen als aardgas, waardoor het direct gebruikt kan worden in het bestaande gasnetwerk. Er zijn geen aanpassingen nodig aan gasleidingen of apparaten op gas. Het gas wordt gemaakt uit biogas dat opgewerkt is tot dezelfde kwaliteit als aardgas. Grondstoffen zijn bijvoorbeeld groente-, fruit- en tuinafval en mest. In het Klimaatakkoord is de ambitie uitgesproken om de productie van groen gas flink te verhogen, naar twee miljard kuub in 2030. In de energietransitie speelt groen gas een belangrijke rol, omdat het een CO₂-neutrale oplossing biedt in situaties waar een andere oplossing niet rendabel is of technisch moeilijk haalbaar is.

Voorbeelden hiervan zijn:

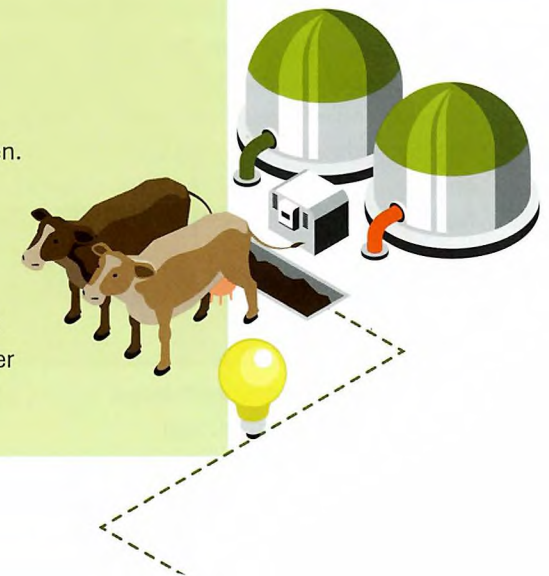
- Het verwarmen van oude gebouwen en wijken.
- Industriële processen met hoge temperaturen.
- Gebruik in zware mobiliteit.

Waar moeten raadsleden op letten?

Groen gas is maar in kleine hoeveelheden beschikbaar voor huizen en gebouwen. Daarom is het alleen handig in wijken waar alternatieve warmtebronnen veel duurder of technisch niet mogelijk zijn.

En hoe zit het met de kosten?

Op dit moment is groen gas duurder dan gewoon aardgas. Dit komt doordat het aanbod van groen gas nog niet grootschalig is. Bovendien heeft het een intensiever productieproces dan aardgas.

Nederland werkt aan een grote verbouwing van het energiesysteem. Het Expert-team Energiesysteem 2050 boog zich op verzoek van het kabinet-Rutte IV over het vraagstuk hoe het nieuwe energiesysteem - en het pad daarnaar toe - eruit gaat zien. Een klimaatneutraal Nederland in 2050 is daarbij het grote doel. Het systeem gaat behoorlijk op zijn kop. Elektriciteit uit steeds meer hernieuwbare bronnen gaat de fossiele brandstoffen vervangen. Consequentie is dat de energievraag in Nederland zich steeds meer op elektriciteit zal moeten richten. Het elektriciteitsverbruik zal in 2050 tenminste twee- tot driemaal zo hoog zijn als nu.

Meer lezen?

Waarom Warmtenetten in Denemarken lukken

ANNELIES HUYGEN, HOOGLERAAR
ORDENING VAN ENERGIEMARKTEN
UNIVERSITEIT UTRECHT

Terwijl de aanleg van warmtenetten in Nederland stagneert, is in Denemarken zo'n 70 procent van de woningen aangesloten op een warmtenet. Wat kunnen wij leren van de Denen om warmtenetten ook in ons land succesvol van de grond te krijgen?

BEELD SHUTTERSTOCK

Warmtenetten moeten een belangrijke rol spelen bij het aardgasvrij maken van woningen en het behalen van Nederlandse klimaatdoelen. Maar de aanleg ervan stagneert en blijft ver achter bij die van koploper Denemarken. "Door de oliecrisis van 1973 zijn de Denen al in de jaren 70 overstapt op warmtenetten", vertelt Annelies Huygen, hoogleraar ordening van energiemarkten aan de Universiteit Utrecht en consultant bij TNO Vector. Tegenwoordig heeft het land ongeveer 340 warmtenetten waarop bijna driekwart van de huishoudens is aangesloten.

Tarieven gebaseerd op werkelijke kosten

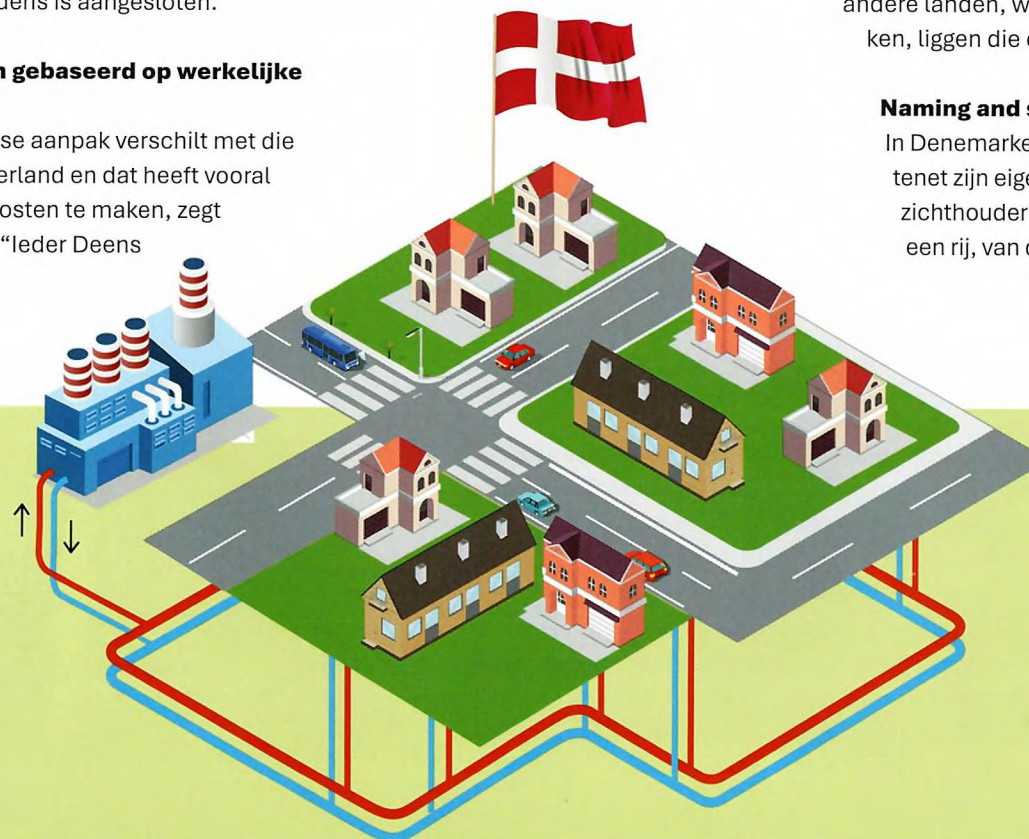
De Deense aanpak verschilt met die van Nederland en dat heeft vooral met de kosten te maken, zegt Huygen. "Ieder Deens

warmtenet baseert de tarieven voor gebruikers op de daadwerkelijke kosten. Ze mogen geen winst maken. In Nederland daarentegen bepaalt de Autoriteit Consument en Markt (ACM) één algemeen, maximaal tarief dat gekoppeld is aan de tarieven voor aardgas. We zijn daarmee in 2014 begonnen, aardgas was toen nog goedkoop. Maar sindsdien gingen de aardgastarieven flink omhoog, omdat de overheid fors hogere belastingen bij de kleinverbruikers in rekening bracht.

De tarieven voor warmte stegen mee. In andere landen, waaronder Denemarken, liggen die een stuk lager."

Naming and shaming

In Denemarken heeft ieder warmtenet zijn eigen tarieven en de toezichthouder zet die jaarlijks op een rij, van duur tot goedkoop.

Die vergelijking wordt gepubliceerd en die 'naming and shaming' zorgt voor een prikkel om de tarieven omlaag te brengen. "In Nederland is die prikkel er niet. Dat gaat hopelijk veranderen: volgens de nieuwe Warmtewet, die nu bij de Tweede Kamer ligt, gaan we in Nederland ook naar tarieven die op de kosten van een warmtenet zijn gebaseerd."

Transparantie maakt onderling vergelijken mogelijk

Het wetsvoorstel voorziet ook in meer transparantie over de tarieven, eveneens naar het voorbeeld van Denemarken. "Bedrijven die in Denemarken een warmtenet oprichten, moeten alle kosten volgens een standaardformat op dezelfde manier beschrijven. Daardoor kunnen gemeenten de

kosten vergelijken met die van warmtebedrijven in andere gemeenten."

Coöperatie zonder winstoogmerk

Veel warmtenetten in Denemarken zijn in eigendom van coöperaties. "De warmtenetten zijn dan van de inwoners zelf. Die willen natuurlijk lage tarieven en daar hebben ze zelf invloed op. Er is geen streven naar winst om anonieme aandeelhouders tevreden te stellen. In Nederland zien we nu dat alles stagneert. Gemeenten kunnen de risico's niet overzien, waardoor zij niet durven in te stappen en veel projecten stoppen. En natuurlijk zit iedereen te wachten op de nieuwe Warmtewet."

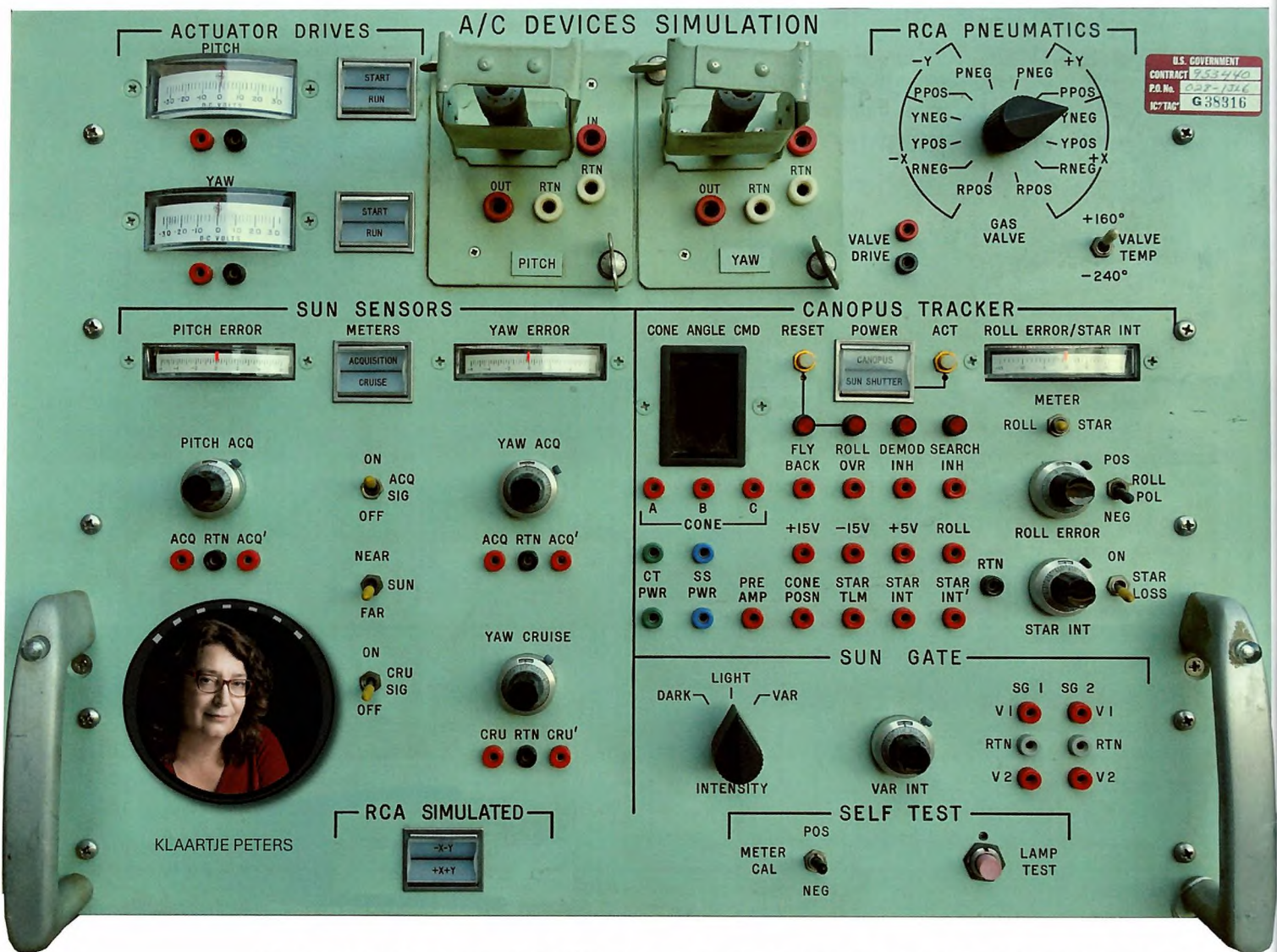
'Maak warmtenetten publiek bezit'

Ameland wil graag een eigen warmtenet. De eilanders laten zich hierbij door Denemarken inspireren, vertelt Erwin de Boer, die als energieadviseur voor de gemeente werkt. "In Nederland wordt geroepen dat grootschalig uitrollen van warmtenetten hier financieel onmogelijk is, omdat woningen in dorpen niet dicht op elkaar staan. Denemarken is ongeveer net zo groot als Nederland, maar er wonen minder mensen. Toch kan het daar wel."

Volgens De Boer zijn warmtenetten in Nederland onbetaalbaar zolang ze in handen zijn van commerciële bedrijven. "In de Deense wet is vastgelegd dat warmtebedrijven geen winst mogen maken. In Nederland moeten warmtenetten ook publiek bezit worden. Raadsleden moeten daarvoor pleiten bij plannen in hun gemeente."

Luc van Tiggelen, beleidsambtenaar Duurzaamheid op Ameland, vindt daarnaast dat de afschrijftermijn voor warmtenetten ruimer moet worden. "Warmtebedrijven hanteren nu een afschrijftermijn van dertig jaar, maar die kan makkelijk naar vijftig jaar. De overheid kan dat regelen. Het gaat erom dat we de kosten voor de inwoners zo laag mogelijk houden."

Organiseer monitoring

De warmtetransitie is een complex vraagstuk. Hoe houd je als raadslid bij hoe het ervoor staat met de realisatie van alle beleidsplannen? Adviezen van hoogleraar Klaartje Peters over onder andere toegankelijkheid, betrokkenheid van stakeholders en evaluatie.

BEELD © JUDITH DEN HOLLANDER EN FLICKR/STEVE JURVETSON

Klaartje Peters is bijzonder hoogleraar lokaal en regionaal bestuur aan de Universiteit Maastricht. Zij heeft onderzoek gedaan naar de controlerende rol van de gemeenteraad en de rol van monitoring daarin: “Monitoring is essentieel voor een transparant en verantwoord lokaal bestuur. Het biedt de gemeenteraad de middelen om de uitvoering van beleid effectief te volgen en tijdig bij te sturen waar nodig.”

De essentie van monitoring in de controlerende taken van de gemeenteraad is het verkrijgen van een helder en continu inzicht in de uitvoering van het gemeentelijk beleid. Monitoring stelt de raad in staat:

- om tijdig en adequaat te reageren op afwijkingen en problemen, en
- om het college van burgemeester en wethouders ter verantwoording te roepen.

Informatieplicht

Monitoring is nauw verbonden met zowel de actieve als passieve informatieplicht van het college van burgemeester en wethouders (B&W) richting de gemeenteraad, een verplichting die is vastgelegd in artikelen 168 en 180 van de Gemeentewet.

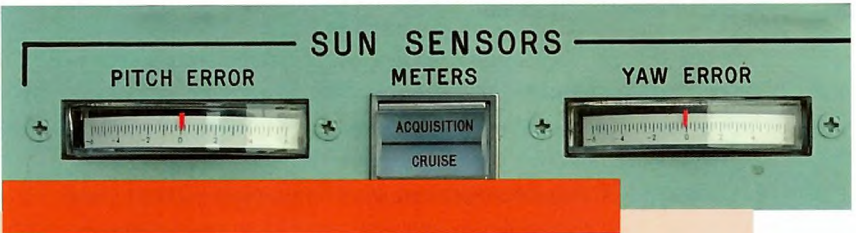
Bij de **actieve informatieplicht** helpt monitoring door gestructureerde en regelmatige rapportages te leveren over de voortgang en resultaten van beleidsuitvoering, waardoor raadsleden continu geïnformeerd blijven.

Bij de **passieve informatieplicht**, daar waar de raadsleden via schriftelijke of mondelinge vragen opheldering vragen, zorgt monitoring dat de benodigde gegevens beschikbaar en toegankelijk zijn wanneer de raad hierom vraagt.

Peters: “Durf als raadslid het college te bevragen op de rapportages, mocht je als volksvertegenwoordiger van bewoners signalen opvangen die niet matchen met de data uit de monitoring.”

5x monitoringadvies

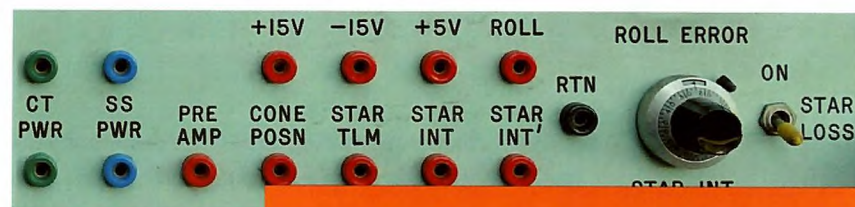
Peters heeft op basis van haar onderzoek vijf belangrijke algemene adviezen over monitoring aan gemeenteraadsleden. Waar mogelijk aangevuld met met uitdagingen voortkomend uit de complexiteit van de warmtetransitie - op basis van artikelen van TNO, Energy.nl en Binnenlands Bestuur. Links naar die bronnen zijn te vinden via de QR-code.

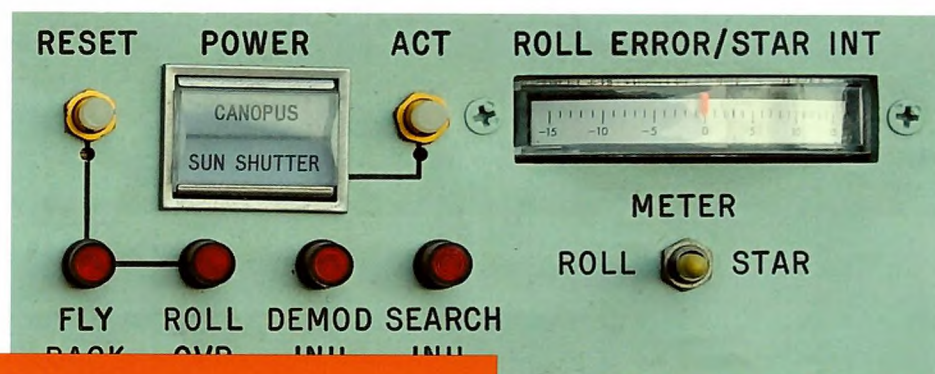
Duidelijke doelstellingen. Formuleer heldere en specifieke doelstellingen voor het monitoringinstrument. Dit helpt bij het richten van de inspanningen en maakt het eenvoudiger om de resultaten te evalueren. Bepaal welke beleidsdoelen gemonitord moeten worden en welke indicatoren daarbij horen. Dit zorgt voor een gerichte aanpak en maakt het mogelijk om de voortgang effectief te meten en te beoordelen.

Aanvulling: De warmtetransitie vraagt om aanzienlijke investeringen. Het monitoren van de financiële haalbaarheid en het vinden van voldoende middelen kan een uitdaging zijn. Dat vraagt extra aandacht van de raad.

Advies 1

Transparantie. Zorg ervoor dat het monitoring-instrument transparant en toegankelijk is voor alle raadsleden en betrokken partijen. Dit betekent dat de gegevens en rapportages begrijpelijk en gemakkelijk te raadplegen moeten zijn. Gebruik visuele hulpmiddelen zoals dashboards en grafieken om de informatie inzichtelijk te maken. Transparantie bevordert vertrouwen en samenwerking.

Regelmatige evaluatie. Stel een schema op voor regelmatige rapportages en evaluaties. Dit zorgt ervoor dat de gemeenteraad continu op de hoogte blijft van de voortgang en tijdig kan ingrijpen als dat nodig is. Regelmatige evaluaties helpen ook bij het bijstellen van de monitoringinstrumenten en -methoden, waardoor de effectiviteit en relevantie behouden blijven.

Aanvulling: Veranderingen in nationale en lokale regelgeving en beleid kunnen de voortgang beïnvloeden. Gemeenten moeten flexibel zijn en hun monitoringinstrumenten aanpassen aan nieuwe beleidskaders.

Stakeholderbetrokkenheid. Betrek diverse stakeholders, zoals burgers, maatschappelijke organisaties en experts, bij het opzetten en evalueren van het monitoringinstrument. Dit vergroot de legitimiteit en levert waardevolle inzichten op. Stakeholders kunnen helpen bij het identificeren van relevante indicatoren en het interpreteren van resultaten, wat leidt tot een breder gedragen en effectiever beleid. En experts zijn nodig voor de broodnodige reflectie op de kwaliteit van het monitoringinstrument. Zij hebben vaak overzicht op ontwikkelingen in andere gemeenten.

Aanvullingen: Effectieve monitoring vereist samenwerking tussen verschillende partijen, zoals woningcorporaties, energiebedrijven en burgers. Dit vraagt aandacht voor uiteenlopende belangen en prioriteiten. Een tweede aanvulling is dat het cruciaal is om bewoners te informeren en te betrekken bij de warmtetransitie. Gebrek aan bewustwording kan leiden tot weerstand en vertragingen in de uitvoering.

Gebruik van technologie. Maak gebruik van moderne technologieën en data-analysetools om het monitoringproces te verbeteren. Dit kan variëren van geavanceerde software voor data-analyse tot online platforms voor het delen van informatie. Technologie kan helpen om gegevens sneller en nauwkeuriger te verwerken en te presenteren, wat de besluitvorming ondersteunt en de efficiëntie verhoogt.

Aanvulling: Het verzamelen en analyseren van data over energieverbruik, CO₂-reductie en de voortgang van projecten kan complex zijn. Alleen al daarom zijn die geavanceerde technologieën en expertise nodig. Dat vraagt dus ook van de raad om middelen vrij te maken voor de nodige competenties in de gemeentelijke organisatie.

Meer lezen?

Hoe Groningen koppelkansen in de warmtetransitie benut

In Groningen gaan de warmtetransitie en wijkvernieuwing hand in hand. Met een samenhangende aanpak werkt de gemeente aan een betere toekomst voor bewoners van oude, naoorlogse wijken en tegelijkertijd aan aardgasvrij wonen. GroenLinks-raadslid Ceciel Nieuwenhout en D66-raadslid Andrea Poelstra vertellen hoe Groningen dat doet.

BEELD ANNIE POSTMA

Een flink aantal Groningers heeft moeite om rond te komen, leeft in een onveilige buurt, woont in slechtere huizen, komt niet goed mee op school of lukt het niet om aan het werk te komen. Ze wonen vaak in de noordelijke wijken, zoals Vinkhuizen, Paddepoel, en Selwerd, en in De Wijert in het zuiden van de stad.

Een samenhangende aanpak

Onder de vlag 'Wijkvernieuwing op z'n Gronings' zetten bewoners, bedrijven, overheden en maatschappelijke organisaties zich samen in voor een betere toekomst voor deze bewoners. Een samenhangende aanpak, waarbij wonen, leren, werken, veilig zijn en meedoen hand in hand gaan.

Energietransitie als motor voor wijkvernieuwing

Ook de warmtetransitie is onderdeel van deze gecombineerde aanpak, vertelt Ceciel Nieuwenhout, raadslid voor GroenLinks in Groningen. "Bij de vorming van het coalitieakkoord in de vorige raadsperiode kwam de vraag op tafel: is de energietransitie de motor voor de wijkvernieuwing, of is de wijkvernieuwing de motor voor de energietransitie? De conclusie was: als je toch bezig bent met wijkvernieuwing, neem dan ook meteen de energietransitie goed mee."

Flats renoveren voor warmtenet

Wijkvernieuwing staat in Groningen voorop, maar tijdens de coalitievorming voor de huidige gemeenteraad is afgesproken om de energietransitie daarin mee te nemen. Nieuwenhout: "In ons geval gaat dat ver, want een publiek warmtebedrijf gaat een groot deel van de woningen van warmte voorzien. Dat is een expliciete wens van de raad." Hierdoor is een koppeling nodig tussen de planning van het warmtenet en het renoveren van de flatwoningen door de corporaties. Dat vraagt om nauwe samenwerking.

Koppelkansen benutten, kosten spreiden

Ook de kosten worden zoveel mogelijk gedeeld. "De straten moeten open om de buizen voor het warmtenet aan te leggen. Maar ook omdat het asfalt oud is en vervangen moet worden of omdat er te weinig bomen in de straat staan. Dan kun je ook eventueel rioolbuizen en elektriciteitskabels vervangen en glasvezelinternet aanleggen. Op die manier kun je het werk uit meerdere potjes financieren."

"Als raadslid heb ik die koppelkansen wel eens expliciet op de agenda gezet met schriftelijke vragen. Ook stel ik af en toe technische vragen als inwoners melden dat het in een bepaalde straat niet opschiet. Want je moet koppelkansen benutten, maar ook de overlast beperken. Dat zijn kaders die wij willen stellen."

Energietransitie raakt ook aan armoedebeleid

Groningen koppelt ook het armoedebeleid aan het energiebeleid. Zo is er een FIXbrigade die kleine, energiebesparende klussen uitvoert bij mensen met een krappe beurs. "De FIXbrigade zet hiervoor MBO-studenten in, die zo kunnen doorstromen naar een MBO2-opleiding in de elektrotechniek of de bouw." De gemeenteraad vindt deze koppeling met werkgelegenheid belangrijk, zegt Nieuwenhout, en is op werkbezoek geweest bij de FIXbrigade.

Ga zelf met bewoners in gesprek

D66-raadslid Andrea Poelstra vindt dat wethouders, raadsleden en ambtenaren de wijk in moeten gaan en met bewoners in gesprek gaan over energievoorziening. "Pas dan hoor je waar mensen tegenaan lopen. Vaak zijn dat niet alleen de kosten van isolatie of andere energiebesparende maatregelen. Mensen maken zich ook zorgen over veranderingen in hun leefomgeving die zij spannend vinden, zoals koken op een inductieplaat. Daar kan de gemeente ze vervolgens bij helpen."

Help bewoners keuzes maken

Het D66-raadslid vindt het daarnaast belangrijk dat de gemeente bewoners goed informeert over de energietransitie in hun wijk. "Zodat zij geholpen worden om een duurzame en tegelijk ook betaalbare keuze te maken. Daarom heb ik laatst in de raadsvergadering een motie ingediend om een Warmtewijzer te laten maken. Daarmee kunnen mensen heel makkelijk met hun postcode opzoeken wat voor warmteoplossing er in hun wijk komt. Zodat ze weten of ze moeten wachten op een warmtenet, of zelf al stappen kunnen nemen."

Inspiratie voor de openbare ruimte

Gemeente Groningen wil meer ruimte voor groen, sporten, spelen en ontmoeten. En minder ruimte voor geparkeerde auto's en fietsen. De gemeenteraad heeft hiervoor de Ontwerpleidraad Leefkwaliteit Openbare Ruimte vastgesteld. Het is een inspiratiedocument voor een openbare ruimte die mede door de energietransitie zal veranderen. Want ondergronds is er ruimte nodig voor warmtenetwerken en ook de vraag naar ruimte voor warmtekoude-opslag in de toch al volle ondergrond neemt toe.

Kwetsbare wijken

De Groningse wijk Paddepoel deed, met zeventien andere wijken, drie jaar lang mee aan het experimentenprogramma

Andrea Poelstra en Ceciel Nieuwenhout

ma 'Verduurzaming van kwetsbare wijken', van Platform31 en Nyenrode Business Universiteit. De lessen daaruit zijn beschreven in de publicatie Samen naar een duurzame en leefbare wijk (2022).

Ook interessant:

Selwerd is vaker beschreven als wijk waar sociale en fysieke opgaven in samenhang zijn opgepakt. Zowel vanuit gezondheidsperspectief, als wat dat vraagt van participatie.

Meer lezen?

Opschalen is geen copy-paste

BLOG DOOR WOUTER KERSTEN,
PROJECTLEIDER DUURZAME ONTWIK-
KELING & OPSCHALINGS- EN SCHAAL-
BEWUSTZIJN BIJ PLATFORM31

Er wordt gemakkelijk gesproken over het ‘opscha-
len’ van pilots, het ‘uitrollen’ van aanpakken voor
aardgasvrije wijken en het overnemen van best
practices. Op basis van enige jaren onderzoek
naar opschalen en *juistschalen* kan ik stellen dat
het niet zo simpel is. Maar: met wat opschalings-
bewustzijn, kunnen raadsleden wel voorwaarden
scheppen, zodat gemeenten niet steeds het wiel
opnieuw hoeven uit te vinden.

Een basishouding voor opschalen

Hoe vergroot je impact? Bijvoorbeeld door een - deel van een - aanpak van pilot
stadium naar formele procedure binnen de gemeente te verheffen
(*scaling in*). En daarna van de ene gemeente naar de andere (*scaling out*).
Leer van en aan anderen, maar houd genoeg ruimte om eigenheid in te bren-
gen, passend bij de situatie in de eigen gemeente.
Daar hoort een basishouding bij:

“ De term ‘best practices’ is even verleidelijk als misleidend

Leren oké, maar let op soortgelijkheid

Van wie kan ik het meeste leren en waarom? Aan het begin
van de warmtetransitie werd veel belang gehecht aan de
bouwperiode van gebouwen - als je het ene gebouw uit jaar
X op een bepaalde manier van aardgas af kan krijgen kan
dat voor alle gebouwen uit dat jaar op die manier. Daar zijn
we wel van teruggekomen. Immers, de vraag “Wat maakt mij
(als gemeente, of stadsdeel, of regio, of doelgroep) ‘soort-
gelijk’ aan andere?” heeft veel meer dimensies dan alleen
‘bouwjaar’.

Wees dus scherp op soortgelijkheid. Maar tegelijk: snap de
verschillen! De term ‘best practices’ is hier even verleidelijk
als misleidend. Dat iets in situatie X werkte is geen garantie
dat het in jouw situatie ook werkt. Hoe soortgelijker X was
op de belangrijke dimensies, hoe groter de kans dat je er wel
iets van kan leren.

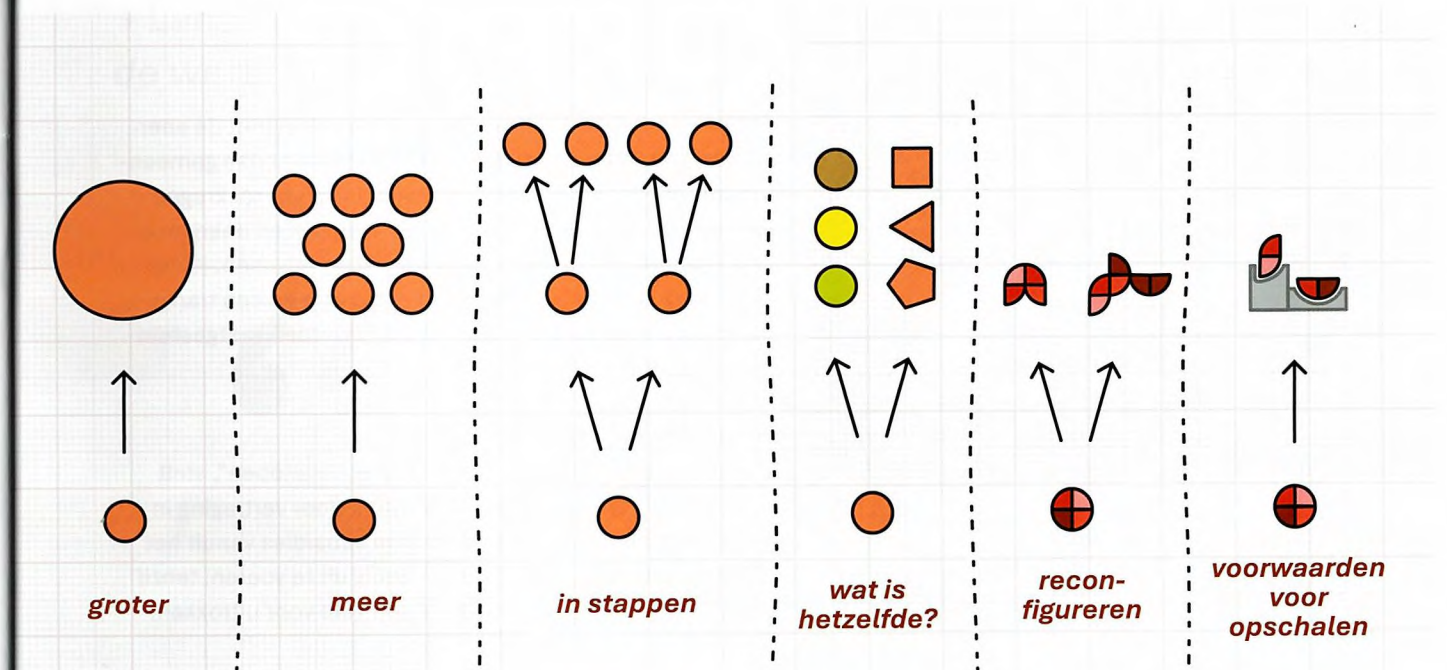
Voorbeeld: een gemeente met tien dorpskernen en lage be-
volkingsdichtheid in het noorden van het land kan mogelijk
meer leren van een andere gemeente met die kenmerken

elders, dan van de grote stad die ernaast ligt. Maar onthoud:
het is niet zwart-wit. Wees je bewust van naar wie je kijkt
voor inspiratie en voorbeelden en waarom.

Juistschalen

En dat brengt ons bij *juistschalen*. Soms is voor een effec-
tieve, betaalbare, herkenbare, herhaalbare aanpak een kriti-
sche massa aan vraag nodig, of is er een regierol weggelegd
op een niveau dat ook hoger kan liggen dan de gemeente.
Dan is het aanhaken of in positie brengen van spelers op dat
niveau belangrijker dan zelf iets proberen dat nooit haalbaar
zou worden.

Raadsleden kunnen voorkomen dat ambtenaren een onmo-
gelijke opdracht krijgen door verstandig over schaal na te
denken. Het lijkt allemaal voor de hand te liggen, maar dat is
juist de reden dat deze denkstap vaak wordt overgeslagen.
Als we streven naar maatwerk binnen een raamwerk, kunnen
we sneller collectief leren.

‘Gemeenteraad krijgt de ruimte in de warmtetransitie, pak die rol’

BEELD ENERGIEK SCHIEDAM EN FRANK HANSWIJK

ALEXANDER VAN STEENDEREN, STRATEGISCH ADVISEUR BIJ DE AFDELING DUURZAAMHEID VAN GEMEENTE ROTTERDAM

De warmtetransitie komt schoorvoetend op gang. Nieuwe wetgeving geeft gemeenten zowel de verantwoordelijkheid als de instrumenten in handen om werk te gaan maken van de transitie, ziet Alexander van Steenderen, strategisch adviseur bij de afdeling Duurzaamheid van gemeente Rotterdam. Ook de gemeenteraad moet aan de bak.

Rotterdam ging in 2019 voortvarend van start met de energietransitie. In hetzelfde jaar dat alle Nederlandse gemeenten vanuit het Klimaatakkoord een belangrijke rol kregen toebedeeld in de uitvoering van het klimaat- en energiebeleid, opende de Maasstad haar eerste proeftuinen. Rotterdam stelde een Regionale Energiestrategie en een transitievisie warmte op, die allebei in 2021 werden vastgesteld door de gemeenteraad.

Vertraging opgelopen

“Maar sindsdien hebben we vertraging opgelopen”, stelt Van Steenderen vast. “Dat komt vooral door vertraging in de benodigde wet- en regelgeving en subsidies vanuit het Rijk. De plannen uit 2021 bleken lastig uit te voeren, tenzij we daar zelf als gemeente veel eigen geld voor uitrokken.

We bekijken waar mogelijkheden liggen, maar zijn daarbij afhankelijk van andere partijen. Als een woningcorporatie met een vervangingsopgave aan de slag gaat of een warmtebedrijf plannen heeft, bijvoorbeeld. Dat gaat vanaf 2026 veranderen als er nieuwe wetgeving van kracht wordt. Dan krijgen het college en de gemeenteraad veel meer ruimte voor eigen beleid en sturingsmogelijkheden. Zij kunnen dan ook betere integrale afwegingen maken.”

Van Steenderen doelt op de Wet collectieve warmte (Wcw), die naar verwachting op 1 juli 2025 ingaat. Het wetsvoorstel regelt dat warmtebedrijven, zoals de stadsverwarming en grote warmtetransportnetten, voortaan voor meer dan de helft in publieke handen zijn. Daarnaast is er vanaf (naar verwachting) medio 2025 de Wet gemeentelijke instrumenten warmtetransitie (Wgiw) die gemeenten bevoegdheden geeft om wijken aan te wijzen die overstappen op duurzame warmtebronnen.

→ Lees ook het artikel 'Wegwijs in de wetten' (pagina 6)

Gemeenten krijgen de verantwoordelijkheid

Van Steenderen: “De Wgiw zegt dat gemeenten ook de wettelijke taak hebben om de warmtetransitie vorm te geven. Gemeenten moeten daar een omgevingsprogramma voor maken. De nieuwe wetgeving geeft gemeenten duidelijk meer bevoegdheden, maar ook verantwoordelijkheid. Gemeenteraden kunnen meer gaan prioriteren en sturen, en voor de komende 25 jaar vooruit gaan plannen en betere afwegingen maken. Bijvoorbeeld of wijken met hoge energiarmonde meer prioriteit krijgen of hoe we omgaan met ruimtelijke gevolgen.”

Belangrijke instrumenten

Gemeenten krijgen daarvoor ook de instrumenten in handen. Zij zullen de komende jaren merken dat er veel meer stappen komen in het formele besluitvormingsproces, verwacht Van Steenderen. “Een belangrijk instrument is de omgevingsvisie, waarin gemeenteraden kaders en hoofdlijnen voor beleid kunnen vastleggen. En als het college uiteindelijk het warmteprogramma met de plannen voor de wijken heeft vastgesteld, moeten ze ook nog goedkeuring

“ Gemeenteraden kunnen 25 jaar vooruit gaan plannen en betere afwegingen maken

“

Stel besluiten niet uit, anders ga je het niet redden

geven aan het omgevingsplan. Dat zijn straks de voornaamste sturingselementen voor de gemeenteraad.”

Nieuwe vraagstukken en inzichten

Raadsleden zullen de komende jaren ook nieuwe vraagstukken op hun bordje krijgen. Van Steenderen: “Net als veel andere gemeenten geven we in Rotterdam ruimte aan lokale initiatieven. Dat kan straks tot nieuwe dilemma’s leiden, wanneer de warmtetransitie meer vorm krijgt. Want wat goed is voor een hele buurt of stad, botst misschien met een initiatief voor een klein, lokaal warmtenet. De gemeenteraad heeft bijvoorbeeld een afweging te maken tussen een grootschalige goedkope oplossing of kleinere (duurdere) systemen met meer ruimte voor eigen initiatief. Daar moet je eerlijk met raadsleden over in gesprek als onderdeel van het bredere participatieproces.” Ook zullen zich nieuwe inzichten aandienen die van invloed kunnen zijn op beleidskeuzes. “Ik zie steden die in eerste instantie voor een *all-electric*-oplossing kozen, maar zich nu toch achter de oren krabben vanwege de

netcongestie die optreedt, wanneer de vraag naar elektriciteit de capaciteit van het elektriciteitsnet overschrijdt. Zij denken nu toch na over een warmtenet, omdat zij anders moeten wachten tot de netbeheerder het elektriciteitsnet komt verzwaren. Dit soort nieuwe inzichten, oplossingen en beleidsontwikkelingen zijn voor gemeente Rotterdam reden om minimaal iedere vijf jaar de plannen opnieuw te bekijken.”

Beleid in samenhang bekijken

Gemeenten kampen met meerdere opgaven die ze volgens de Omgevingswet integraal moeten afwegen. De warmtetransitie is daar een belangrijke aanleiding toe. “In Rotterdam hebben we bijvoorbeeld buurten waar woningen slecht zijn onderhouden, slecht zijn geïsoleerd en vaak ook nog kampen met funderingsschade. Je kunt je dan afvragen of het nog loont om die huizen te verduurzamen, of dat je beter kan nadenken over sloop en nieuwbouw.” Dergelijke afwegingen gelden ook voor beleid over de ondergrond. Van Steenderen: “Is er nog voldoende plek

voor alle soorten infrastructuur in de stad? Want de ruimte ondergronds is beperkt, waardoor een warmtenet of collectieve warmte-koudeopslag niet altijd past. Veel steden zijn ook bezig een gescheiden rioolstelsel aan te leggen. Dat geeft nog meer botsingen. Het is belangrijk voor de raad dat hij deze samenhang ook ziet en krijgt te zien bij al het verschillende beleid, om daar goede afwegingen in te maken. De Omgevingswet biedt daarvoor houvast.”

Verschillende scenario’s

Vaste aanvliegroutes zijn er niet, weet Van Steenderen. Gemeente Rotterdam onderzoekt daarom verschillende scenario’s voor de warmtetransitie en kijkt daarbij 25 jaar vooruit. “In Rotterdam zetten we in op uitbreiding van het bestaande warmtenet. Maar als we dat warmtenet niet tijdig aanleggen, dan zijn heel veel woningen ondertussen misschien al wel *all-electric* geworden. Waardoor extra netverzwaring moet plaatsvinden en meer hittestress op straat ontstaat. De raad praat vaak liever over concrete acties in wijken en buurten, maar het is zeer belangrijk

dat de raad ook rekening houdt met de effecten op lange termijn en daarover kaders stelt.”

Niet blijven afwachten

Ver vooruitkijken is noodzakelijk. Maar dit betekent niet dat gemeenten moeten afwachten, benadrukt Van Steenderen. “Het tempo moet echt omhoog. Stel besluiten niet uit, anders ga je het niet redden. We hebben niet de luxe om altijd maar te wachten tot er misschien nog een betere technische oplossing is, zoals waterstof of groen gas. Daarvan is heel weinig beschikbaar, dus als je dat wil blijven aankijken, stapelt het werk zich alleen maar op en zul je later nog veel meer moeten gaan doen. Belangrijk is ook om alle dossiers in samenhang te zien. Op het moment bijvoorbeeld dat je prestatieafspraken maakt met woningcorporaties. Zij kunnen het geld maar één keer uitgeven. Dus als zij aan de slag gaan, moet dat corresponderen met het warmteprogramma. Dat vraagt om goede afstemming en integrale afwegingen.”

Warmtenet?

Bepaal je rol met deze tool

Wat moet/kun je als gemeente met het publiek eigendom van warmtenetten? De Positiekiezer Warmtebedrijf voor gemeenten helpt keuzes te maken.

Veel gemeenten staan voor de uitdaging om de warmte-transitie vorm te geven, maar weten vaak niet welke rol zij moeten spelen in de ontwikkeling van warmtenetten. De Wet collectieve warmte geeft aan dat publiek eigendom belangrijk is. Dit stelt je gemeente voor grote vragen: welke invloed wil je hebben op de bronkeuze, de eindgebruikerskosten en de koppeling met andere gemeentelijke opgaven? Daarnaast spelen er vragen over financiële investeringen, risicodragend vermogen en de mate van regie die de gemeente wil voeren.

Met de *Positiekiezer Warmtebedrijf* kun je als gemeenteraadslid in kaart brengen welke rol je gemeente kan en wil spelen in een warmtebedrijf. De tool helpt je om strategische keuzes te maken, de overwegingen te overzien en gevolgen te begrijpen. Je kunt:

1. Inzicht krijgen in **aandeelhouderschaps-opties**. Wil de gemeente aandeelhouder worden in een warmtebedrijf? En zo ja, samen met anderen of als enige partij?

2. Invloed bepalen op **belangrijke thema's**: "eindgebruikerskosten", de keuze van warmtebronnen en het koppelen van andere gemeentelijke opgaven aan de warmtetransitie.

3. **Financiële en organisatorische** overwegingen afwegen: heeft je gemeente de financiële en operationele capaciteit om aandeelhouder te worden; wat is de impact van verschillende posities hierop?

4. Handvatten krijgen voor **beleidsvorming**. De resultaten uit de Positiekiezer faciliteren de discussie binnen het college en de gemeenteraad over de koers die je als gemeente wil varen.

De Positiekiezer is ontwikkeld door Platform31, samen met het Nationaal Programma Lokale Warmtetransitie (NPLW) en BNG Bank. Door de tool in te vullen, zie je de gevolgen van verschillende keuzes. Het hulpmiddel is vooral onder de aandacht gebracht van ambtenaren, maar is ook heel waardevol voor raadsleden.

Thema's die je tegenkomt in de tool

1. *Eindgebruikerskosten*: wil je hier invloed op hebben als gemeente?
2. Keuze van de *bron*: wil je hier invloed op hebben als gemeente?
3. *Koppelen* van andere opgaven: wil je hier invloed op hebben als gemeente?
4. *Flexibiliteit* in bijsturen: wil je hier invloed op hebben als gemeente?
5. *Kennis en capaciteit* in de gemeentelijke organisatie: in hoeverre heb je dit beschikbaar?
6. Financiële *investering*: kun en wil je dit doen als gemeente?
7. Operationeel *risico*: kun en wil je dit dragen als gemeente?

De tool Positiekiezer Warmtebedrijf voor gemeenten is gratis te downloaden via deze QR-code

Geachte leden van de gemeenteraad,

U vroeg ons als energiecoöperatie: wat hebben initiatiefrijke bewoners zoals jullie nodig van de raad om bij te dragen aan een aardgasvrij Veerendam? Graag geven wij daar antwoord op.

- Beschouw dit proces niet als een transitie – van fossiel naar duurzaam -, maar als een transformatie. Het is een overgang naar een ander ecosysteem, met andere businesscases en andere mensen die geld verdienen. Van publiek-private partnerschappen moeten we naar publiek-civiele partnerschappen (PCP): samenwerkingen tussen overheid en burgers. Geen economie van winstmaximalisatie, maar maximalisatie van welzijn. Dit vraagt een andere manier van denken en werken van ambtenaren, college én de raad.
- Wie denkt u dat al die techneuten, juristen en participatie-experts zijn bij bedrijven en organisaties? Dat zijn wij! Wij zijn geen oude witte mannen, geen keukentafelgeneuzel. Wij hebben onlangs vier miljoen euro opgehaald in Brussel, voor drie pilots met een universiteit. Geef bewoners het vertrouwen dat zij kunnen bijdragen aan de energietransformatie.
- Geef ons geld en maak afspraken over wat wij moeten bereiken, net als bij bedrijven. Laat óns die gesprekken met de buurt voeren over het windmolenpark. Met naboerschap, een gesprek over verdelen van lusten en lasten, verdwijnen die honderdvijftig bezwaren van tafel. En als we falen? Tel dan de maatschappelijke winst: we hebben een beweging in gang gezet, begrip gecreëerd en gemeenschapszin, kennis opgebouwd, onze huizen al een stuk verduurzaamd.
- Kortom: loslaten en vertrouwen. Net als met je kinderen. Even moeilijk, maar geef ze ruimte, laat ze vliegen en zie wat dat oplevert: straks zorgen ze voor jou.

Adri van Groenerkan en Bo Neegas,
Bestuursleden Veerendam Energie

AG Adri van Groenerkan

@Sem, lees jij ff mee? Reactie graag voor dinsdag. Donderdag staan we in de raadszaal! Dank!

12 januari 2025, 13:30

@vermelding of antwoord

SB Sem Blokveld

Is dit niet gewoon het Right to Challenge?

12 januari 2025, 16:30

AG Adri van Groenerkan

Nee! RtC is weer het oude (markt) denken! "Ik kan het beter of goedkoper dan jij". Wij willen niet tegenover de gemeente staan, maar juist verbinden.

12 januari 2025, 17:35

@vermelding of antwoord

SB Sem Blokveld

Idee: paar korte bio's van leden opnemen? Die net afgestudeerde ing., Sari van TNO, de Klussenier en buurtbemiddelaar Erwin? En Thakour natuurlijk, van de bank.

12 januari 2025, 18:47

@vermelding of antwoord

SB Sem Blokveld

Toevoegen: Wat marktpartijen óók kan gebeuren, zie Vattenfall in Amsterdam en Eneco in Utrecht!

13 januari 2025, 09:58

@vermelding of antwoord

SB Sem Blokveld

Mooie metafoor

13 januari 2025, 11:21

@vermelding of antwoord

Lees meer over de
alternatieve
financieringsvormen
van LSA bewoners

Grip op de regio

De gemeenteraad en legitimiteit van regionale samenwerking

Je kunt voor de warmtetransitie niet heen om regionale samenwerking. Heb je als raadslid wel grip op die regio? Twee ervaren raadsleden en twee rapporten over dilemma's en oplossingen.

De regionale energiestrategieën (RES) en de transitievisies warmte (TvW) zijn lokaal vastgesteld. Bij beide is regionale samenwerking onontkoombaar. Wat kan een raadslid doen om geïnformeerd te blijven over en invloed uit te oefenen op de soms ongrijpbare 'regio'?

Bert Hümmels, gemeenteraadslid Almelo
→ **Communiceer maandelijks en houd de vinger aan de pols**

“

De Twenteraad is een overlegplatform van en voor alle Twentse raadsleden en raadsvolgers. Mede omdat in de Twenteraad de energie- en warmtetransitie te weinig aan bod komt, is door enkele raadsleden in 2019 de **Initiatiefgroep Twente** opgezet, waarin vanuit elke raad twee mensen afgevaardigd kunnen worden. Doel is informatie uitwisselen zodat er lokaal beter over bijvoorbeeld de RES 1.0 kon worden besloten. Dat heeft goed gewerkt, maar omdat het totaal van het bod (aan wind- en zonprojecten) van gemeenten onvoldoende was, heeft de provincie de regie naar zich toegetrokken. Op weg naar de RES 2.0 wil de initiatiefgroep “geen doorgeefluik van de provincie” zijn en richt zich op uitwisseling over de warm-

tetransitie en alles wat daar voor de raden bij komt kijken. In Almelo komen regionale onderwerpen aan bod in het Politiek beraad (beeldvormend/oordeelsvormend), in Raadszaken (informele thematische uitwisseling) en vanzelfsprekend ter besluitvorming in de raad. Daarnaast is er op initiatief van de wethouder een **werkgroep** van raadsleden en ambtenaren die met elkaar nagaat wat, hoe en wanneer iets rond de transitie moet worden besproken in de raad. Het gaat beter als de raad tijdiger weet wanneer ze wat kan of moet besluiten over de warmtetransitie. Zorg dat er maandelijks iets te melden is, maar maak ook helder wat het doel van de informatie is. Ga na afloop na of raadsleden hebben begrepen waarover het gaat, hou de vinger aan de pols.

Twee rapporten over de rol van de gemeenteraad in regionale samenwerking

Het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties constateert in de Actieagenda Sterk bestuur een ‘decentralisatie-paradox’ - de verschuiving van taken naar gemeenten zorgt ervoor dat gemeenten die taken eigenlijk alleen goed kunnen oppakken door regionaal samen te werken. Twee recente rapporten gaan in op de spagaat die dat oplevert met de democratische legitimiteit van regionale samenwerking.

Regionale samenwerking en gemeenteraden, Peters c.s., 2022

Dit rapport constateert dat veel raadsleden onvoldoende grip ervaren op regionale samenwerking en dat zij instrumenten die zij daarvoor al hebben onvoldoende gebruiken. Bijvoorbeeld om concept-zienswijzen op de begroting van het samenwerkingsverband aan te grijpen of vooraf te vragen naar de inzet van het college in de regio. Een van de oplossingen is een betere informatievoorziening door het college van B&W. Het rapport is lezenswaardig voor raadsleden die beter

willen begrijpen hoe regionale samenwerking en legitimatie op elkaar ingrijpen.

Besturen in regionale ecosystemen (BRE), Van den Berg c.s. 2024

BRE ziet dat er bij raadsleden een zelfde mate van zich niet betrokken voelen op de regio lijkt te zijn, onafhankelijk van hoe de regio is georganiseerd. Sterker: waar het meest wordt georganiseerd om raadsleden bij samenwerking te betrekken, voelen deze zich het minst betrokken. Dat kan te maken hebben met de behoefte aan méér informatie naarmate de complexiteit van de samenwerking meer zichtbaar wordt.

De oproep van dit rapport aan bestuurders is:

- maak regionale samenwerking inzichtelijk en concreet
- wees eerlijk over de mate van invloed die raadsleden hebben
- deel resultaten, verbind die met het lokale.

En aan raadsleden:

- de regio is een blijvende realiteit, dus verdiep je erin!

Antje Jordan, gemeenteraadslid Leiden

→ **Bestendig deskundigheid via de griffie en door samenwerking met lokale initiatieven en kundige bewoners**

“

In de Leidse regio zijn er weinig opties voor grootschalige wind- en/of zonprojecten. Daarom is in de RES gekozen vooral in te zetten op warmte. Er is daarvoor een **regionale programmaorganisatie** Warmte Leidse Regio (WLR) opgezet. De GasUnie, Vattenval en de provincie Zuid-Holland willen een warmtetransportleiding vanuit de Rotterdamse haven aanleggen, Warmteling. Met WLR is afgesproken deze door te trekken onder de naam Warmteling+. Het college komt nu met een voorstel om een Regionaal warmtebedrijf op te zetten. Het is voor een raadslid moeilijk grip te krijgen op deze ontwikkelingen. Het wordt al snel technisch en het gaat om financieel grote bedragen en risico's. Het zijn trajecten waar jaren aan wordt gewerkt voordat het een keer in de raad komt. En dan is bij vragen uit de raad de reactie van het college al snel dat nú nog zaken veranderen, grote risico's voor de *business-case* oplevert.

Er zijn diverse regionale bijeenkomsten, maar die worden door raadsleden slecht bezocht. Die bijeenkomsten hebben ook niet altijd een duidelijke status en de ene keer worden ze door

de provincie, dan weer door Holland Rijnland (regionaal verband van gemeenten) of door WLR georganiseerd. De **democratische legitimiteit** ligt dan lastig. Raadsleden moeten oppassen dat deze bijeenkomsten worden gebruikt als excuus: “Uw raad is al geïnformeerd over dit besluit.” Wel wordt incidenteel via de partijlijnen samengewerkt. Dat is voor een lid van een landelijk vertegenwoordigde partij een optie, voor lokale partijen niet. Lokaal hangt de betrokkenheid vaak af van een individueel raadslid en dat maakt het ad hoc en kwetsbaar. Daarnaast ontbreekt de discussie of we überhaupt nog in de goede richting zitten. Raadsleden ervaren het als een fuik waarin ze steeds de volgende stap mogen afvinken. Nog een uitdaging: de grote omloopsnelheid van raadsleden, dat doet iets met de **deskundigheidspositie van de raad**. Hier ligt wel een rol voor de griffie, bijvoorbeeld door dossiervorming, zoals bij ieder besluit een overzicht van eerdere besluiten, moties en amendementen mee te sturen. Nog een kans om deskundigheid te bestendigen is samenwerking met lokale initiatieven en kundige inwoners. Daarvoor is wel nodig dat er goede kaders liggen om hun expertise op waarde te schatten.

Meer lezen?

Participatie: wat past bij de gemeenteraad én bij de wijk?

Zonder participatie geen warmtetransitie, daar is iedereen wel van doordrongen. Maar participatie heeft veel smaken. Van een informatieavond over een warmtenet, tot bewoners die hun eigen wijk verduurzamen. Als gemeenteraad kies je het juiste participatieniveau door eerst te kijken wat past bij de raad én bij een wijk. Handvatten voor een gesprek over de participatie-ambities van de gemeenteraad.

De nieuwe Wet versterking participatie op decentraal niveau breidt bestaande inspraakregelingen uit naar participatie en verplicht gemeenten om een participatieverordening te maken. Lees meer hierover in artikel 'Wegwijs in de wetten' (pagina 6).

Participatie begint bij de ambitie van de raad

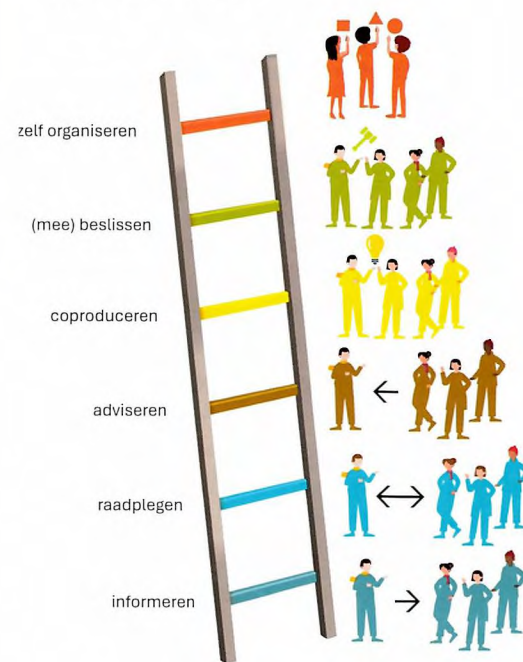
Gemeenteraadsleden kunnen als volksvertegenwoordiger een belangrijke rol spelen bij het betrekken van bewoners bij de warmtetransitie. Stel daarvoor als gemeenteraad eerst de vraag: *Waarom vinden we participatie belangrijk binnen onze gemeente?* Ziet jouw raad participatie als onderdeel van goed bestuur, als manier om de kloof tussen bestuur en inwoners te verkleinen, of om beter samen te werken met bewoners?

Het beantwoorden van de waaromvraag helpt om gedeelde waarden te vinden rond participatie. Vervolgens kun je met elkaar het ambitieniveau op het gebied van bewonersparticipatie bepalen. Daarna pas volgt een aanpak per wijk.

Ambitie en positie op de participatieladder

Als de gemeenteraad vindt dat bewoners laten meebeslissen een essentieel onderdeel is van goed bestuur, ligt het

Participatieladder

ambitieniveau waarschijnlijk hoog. Je zult op de participatieladder dan de trede 'coproduceren', '(mee)beslissen' of 'zelf organiseren' innemen. Realiseer je daarbij wel dat niet alle bewoners die actieve rol willen of kunnen vervullen. Sommige bewoners zijn liever bezig met het isoleren van hun eigen huis, dan met een plan voor de wijk. Anderen vinden het prima om enkel op de hoogte te worden gehouden. En er is ook een groep die zelfs met informatie niets kan of wil. Het is dus raadzaam om per wijk na te gaan welke mate van

betrokkenheid bewoners zélf in gedachten hebben. De 'Betrokkenheidstrap' van Platform31 (te vinden via de QR-code) is hiervoor een handig hulpmiddel.

Het bepalen van het ambitieniveau helpt dus vooral bij het formuleren van een visie. Hierna volgen de aandachtspunten voor raadsleden per ambitieniveau. Je vindt ze ook in het schema op de volgende pagina.

Hoog ambitieniveau: Bewoners aan zet

Een hoog ambitieniveau betekent dat de raad tenminste wil coproduceren, waarbij bewoners een gelijkwaardige, of zelfs bepalende stem hebben over de totstandkoming, uitvoering en evaluatie van beleid. De raad stelt kaders en controleert

of het proces democratisch verloopt. En of de betrokken bewoners representatief zijn voor de wijk. Beschrijf de vereisten voor een geschikte rolverdeling van verantwoordelijkheden van zowel de gemeente als de bewoners helder in de participatieverordening. Daarin kun je ook vastleggen hoe je de democratische legitimiteit van een coproductieproject wil evalueren: hebben alle belanghebbenden hun zegje kunnen doen over de plannen en wat is daarmee gedaan? Op het meest hoge ambitieniveau zal de gemeenteraad een ondersteunende rol aannemen, en de plannen van begin tot eind als verantwoordelijkheid van bewoners zien. Dit betekent dat bewoners zelf organiseren, en collectief eigenaar van het plan zijn. Bewoners richten bijvoorbeeld samen een coöperatie op, om zelf een warmtenetwerk aan te leggen

Praktijkvoorbeeld zelf organiseren: Duurzame warmte dankzij bewonersinitiatief op Vlieland

Een mooi voorbeeld van een bewonerscoöperatie, waarbij de gemeente uitsluitend een ondersteunende rol had, vinden we op Vlieland. NPLW maakte een video waarin Evert van de Klundert, adviseur duurzaamheid en projecten, vertelt over dit bijzondere project.

In de wijk Duinwijk, gelegen in de gemeente Vlieland, hebben bewoners zelf een warmtebedrijf opgericht.

De bewoners van deze kleine wijk, grenzend aan een natuurgebied, wilden zelf werken aan een duurzame oplossing voor hun warmtevoorziening. Uiteindelijk kozen ze voor zonnecollectoren als duurzame warmtebron om de 38 woningen in Duinwijk 's winters te verwarmen. Daarnaast zorgen de collectoren het hele jaar door voor warm water in de wijk.

De uitvoering lag volledig in handen van de bewoners, die zich organiseerden in een bewonerscomité dat zij zelf oprichtten. De gemeente ondersteunde en bemiddelde waar nodig, maar bemoeide zich niet met de uitvoering van de pilot. Hoewel het proces niet zonder uitdagingen verliep, kwam het uiteindelijk goed. Volgens Van de Klundert is een belangrijke les voor de gemeente: "Je moet van tevoren als gemeente goed beseffen wat je rol is en welke positie je wilt innemen. Je hebt natuurlijk meerdere afwegingen; het gaat niet alleen over de warmtetransitie, maar ook over de natuur."

“Omarm bewonersinitiatieven; zij zijn de beste ambassadeurs”

Vijf tips

RUUD DORENBOS, SENIOR
PROJECTLEIDER BIJ PLATFORM31

Gemeenten zouden elk bewonersinitiatief dat zich meldt optimaal moeten faciliteren. Met bijvoorbeeld geld voor onderzoek, expertise en hulp bij een website. Voor Ruud Dorenbos, die drie jaar lang acht bewonersinitiatieven op de voet volgde, is het helder: “Enthousiaste bewoners zijn de beste ambassadeurs voor de energietransitie in hun wijk. Die moet je omarmen.”

BEELD SEBASTIAAN VERBURG EN NICOLAS WAECHTER

In veel gemeenten staan bewonersinitiatieven nog niet stevig op het netvlies. Vijf tips voor gemeenteraden om bewonersinitiatieven optimaal te faciliteren.

Tip 1 Roep het college op om beleid te maken voor bewonersinitiatieven

Ondanks de grote rol die is weggelegd voor bewonersinitiatieven in de energietransitie, hebben gemeenten amper een visie op hoe ze willen omgaan met actieve bewoners. Het onderzoek van Platform31 toont grote verschillen tussen gemeenten in de ondersteuning die zij aan initiatieven bieden. De keuze daarvoor is zelden terug te voeren op een visie of beleid. Het blijkt vooral afhankelijk van de tijd en motivatie van een welwillende ambtenaar. Geen maatwerk dus, maar willekeur, concludeert Dorenbos. Hij stelt dat raadsleden hun college moeten oproepen tot het ontwikkelen van een visie. Met vragen als: hoe ziet de gemeente de rol van bewonersinitiatieven in de warmtetransitie, welke rol ziet de gemeente daarin voor zichzelf en wat wil men samen met de initiatieven bereiken?

Tip 2 Omarm elk initiatief dat zich aandient

Als zich in jouw gemeente een bewonersinitiatief meldt, mag je in je handjes knijpen, meent Dorenbos. “Zo’n club moet je omarmen, knuffelen en aandacht geven. Deze mensen zijn de beste ambassadeurs om zoveel mogelijk bewoners mee te krijgen in de warmtetransitie. Het staat buiten kijf dat een bewoner eerder naar de buurman luistert dan naar een beleidsmedewerker van de gemeente.”

In de onderzochte gemeenten blijkt dat raadsleden weinig contact hebben met bewonersinitiatieven. Dorenbos ziet daar echt kansen. “Toon belangstelling, laat zien dat je het initiatief serieus neemt en dat je met de bewoners meedenkt. Stuur ze niet van het kastje naar de muur, maar bel zelf op: waar zijn jullie mee bezig en hoe kunnen we helpen?”

Raadsleden kunnen hierbij op twee manieren een rol spelen. Ze kunnen kaders stellen over de manier waarop het college met actieve bewoners omgaat. En als volksvertegenwoordigers kunnen ze ook zelf de wijk ingaan, spreken met (actieve) bewoners, om te achterhalen waar het initiatief bij gebaat is.

Ambitieniveau	Laag ambitieniveau		Middelhoog ambitieniveau (loopt over naar) Hoog ambitieniveau			
Participatieniveau	Informeren: <i>Bewoners ontvangen informatie.</i>	Raadplegen: <i>Bewoners geven respons.</i>	Adviseren: <i>Bewoners delen standpunten en adviseren.</i>	Coproduceren: <i>Bewoners en gemeente vormen gezamenlijk plannen.</i>	Meebeslissen: <i>Bewoners en gemeente hebben bepalende en beslissende stem.</i>	Zelf organiseren: <i>Bewoners vormen eigen plannen en voeren die zelf uit.</i>
Wat betekent dit voor bewoners	Bewoners ontvangen informatie en kunnen vragen stellen, maar hebben geen invloed op de besluitvorming.	Bewoners delen ideeën, meningen en ervaringen, die in beperkte mate worden meegenomen in het plan.	Bewoners adviseren over plannen en delen hun belangen, maar de gemeente blijft verantwoordelijk voor de besluiten.	Bewoners worden betrokken bij de ontwikkeling en uitvoering, in samenwerking met de gemeente.	Bewoners hebben mede-eigenaarschap over het plan, delen beslissingen en brengen lokale belangen in.	Bewoners zijn volledig eigenaar van het plan en verantwoordelijk voor uitvoering en resultaten. De gemeente ondersteunt.
Taken van de raad	Informeren over keuzes en processen. Duidelijk maken dat bewoners geen invloed hebben op de besluiten. Antwoorden geven op vragen.	Kaders stellen over wanneer en hoe input van bewoners wordt gevraagd. Controleren of een representatieve groep bewoners wordt betrokken.	Kaders stellen voor adviesvormen en het controleren van representativiteit en inclusiviteit.	Vaststellen welke zeggenschap bij de gemeente ligt en welke bij de bewoners. Controleren of het proces democratisch en inclusief verloopt.	Toezien op voldoende draagvlak en inclusiviteit. De mate van betrokkenheid en afspraken hierover vastleggen.	Ruimte bieden aan bewonersinitiatieven door stimulerend en terughoudend op te treden. Controleren of processen democratisch verlopen.
Algemene randvoorwaarden	- Goede timing en verwachttingsmanagement: Zorg ervoor dat bewoners vanaf het begin een realistisch beeld hebben van hun rol, de mate van invloed en de doorlooptijd van het proces. - Technische en financiële transparantie: Geef bewoners inzicht in technische implicaties en kosten, zodat zij een weloverwogen bijdrage kunnen leveren. - Inclusiviteit en representativiteit: Betrek een diverse en representatieve groep bewoners, zodat beslissingen breed gedragen worden. - Toegankelijkheid en haalbaarheid: Houd rekening met mogelijke drempels, zoals tijd, kennis, of middelen, en ondersteun bewoners waar nodig.					

en te beheren. De gemeente kan dat ondersteunen, door bijvoorbeeld voldoende expertise beschikbaar te stellen, of mee te betalen aan onderzoek. Het is belangrijk dat de raad richtlijnen opstelt voor de ondersteuning van dit soort bewonerscoöperaties. Neem daarin ook criteria op over de rol van de gemeente in het faciliteren en monitoren van deze initiatieven. Tussen coproduceren en zelf organiseren zit het participatieniveau '(mee)beslissen', waarbij zowel de gemeente als bewoners eigenaar zijn van het plan en het proces. Dit betekent ook dat bewoners eigen keuzes mogen maken. Als raad stel je vooral kaders op over welke beslissingen bij de raad liggen, en welke bij de bewoners. Je kunt als raad een aantal voorwaarden bepalen waaronder bewoners medebeslissingsrecht

krijgen binnen projecten. Daarin kun je ook de vereiste mate van draagvlak en inclusiviteit opnemen. Zo voorkom je dat het proces stukloopt op onduidelijke verwachtingen.

Middelhoog ambitieniveau: Gemeente en bewoners trekken samen op
Bij een middelhoog ambitieniveau neemt de gemeente in ieder geval advies en reflectie van bewoners mee bij de voorbereiding, uitvoering en evaluatie van beleid. De raad stelt kaders op over de gewenste adviesvorm en vraagt bewoners om mee te denken. Een mogelijke vorm van advies is een commissie van bewoners en experts die hun visie geven op verschillende duurzame warmtebronnen. Als raad is het belangrijk om beleidskaders vast te stellen voor dit soort

participatievormen, waarin je ook de samenstelling en rol van de commissies duidelijk beschrijft. Dit zorgt ervoor dat zowel bewoners als andere betrokkenen precies weten wat er van hen wordt verwacht en ook waar zij geen invloed op hebben. Coproduceren past ook bij een middelhoog ambitieniveau: de raad stelt immers kaders op over waar de gemeente over beslist en waar de bewoners over mogen beslissen. Bij een middelhoog ambitieniveau zal de zeggenschap overwegend bij de gemeente liggen, maar hebben bewoners wel degelijk invloed tijdens de verschillende fases van beleid.

Laag ambitieniveau: Gemeente neemt bewoners mee
Bij een laag ambitieniveau, zal de gemeente bewoners informeren, of gebruik maken van raadpleging als het gaat om beleid. De gemeente zal dan vooral zenden, zonder bewoners actief te betrekken bij het meedenken of meebeslissen. Het is belangrijk dat de gemeenteraad helderheid schept

over hoe en wanneer de gemeente bewoners informeert. Daarnaast kan het waardevol zijn om als raad zelf eens een informatieavond te organiseren of bij te wonen over de voortgang van de warmtetransitie in de wijk. Dit biedt bewoners de gelegenheid om vragen te stellen en geeft de raad inzicht in de algemene stemming rondom de plannen. Je hoort dan ook welke vragen en zorgen onder bewoners leven. Met een laag ambitieniveau kan de raad er ook voor kiezen één stapje hoger op de participatieladder te gaan staan, door bewoners te raadplegen over beleid. Bijvoorbeeld door een enquête onder bewoners te verspreiden. Dat levert meningen, ervaringen en ideeën van bewoners op, maar ook hun zorgen over de warmtetransitie in de wijk. De rol van de raad is dan vooral gericht op het formuleren van kaders over wanneer en hoe input van bewoners wordt gevraagd én wat de gemeente ermee doet.

Serious Game 'Om Buurten': Bewoners effectief betrekken
Om op een luchtige manier te leren over het effect van verschillende participatievormen gedurende de gebiedsgerichte verduurzaming, ontwikkelde Platform31 de *serious game* 'Om Buurten'. In het bordspel nemen zes of zeven spelers de rol van raadslid, wethouder, projectleider, participatie-expert en verschillende type bewoners aan. Ondanks de eigen ambities en doelstellingen van elke rol, is het gezamenlijke doel om binnen zeven jaar op een duurzaam warmte-alternatief aangesloten te zijn. De haast achter het realiseren van de doelstellingen leidt vaak tot het inzetten van lage participatieniveaus, waardoor het risico op weerstand van bewoners toeneemt, en de realisatie vertraagt. Na afloop van het spel reflecteer je in een begeleid gesprek op deze effecten. Het spel is bedoeld voor gemeentelijke ambtenaren, raadsleden, bestuurders en professionals die betrokken zijn bij de energietransitie.

Meer lezen?

Tip 3 Ondersteun de initiatieven optimaal

Dorenbos pleit ervoor om actieve bewoners optimaal te faciliteren. Dat kan heel praktisch, door het buurthuis beschikbaar te stellen en te helpen met het maken van een website. Maar ook inhoudelijk, door juridische of technische vragen te beantwoorden. Hoewel sommige bewonersinitiatieven zelf meer kennis hebben dan de gemeente, zag Dorenbos in het onderzoek. Sommige gemeenten betaalden mee aan onderzoek dat de bewoners wilden laten doen. Of hielpen bij het aanvragen van subsidies. Toch kan dat beter, en raadsleden zouden daar hun college op mogen aanspreken, vindt de onderzoeker. “Soms is er niet één aanspreekpunt, maar zijn het er vijf. Dan zie je wel vermoeidheid optreden bij zo’n initiatief.” De beperkte capaciteit voor de warmtetransitie is in sommige gemeenten ook een aandachtspunt. Gemeenteraden kunnen in de begroting zorgen dat er voldoende geld gaat naar ondersteuning van actieve bewoners, zegt Dorenbos. “Veel gemeenten zien de meerwaarde wel van bewonersinitiatieven, maar ondersteunen ze te weinig, door gebrek aan capaciteit en prioriteit.”

Beschouw actieve bewoners als de oren en ogen van de wijk

Raadsleden staan soms huiverig tegenover initiatieven die plannen ontwikkelen voor een wijk. De actieve bewoners vormen maar een klein deel van de totale populatie. Ze zijn geen gekozen volksvertegenwoordiger, maar willen soms wel plannen ontwikkelen die het belang van de hele wijk aangaan. Hoe kunnen raadsleden daarmee omgaan?

Het is een terecht kritiekpunt, vindt Dorenbos. Hij adviseert om juist het gesprek aan te gaan. “Als het initiatief uit enkel koplopers bestaat, moet je de vraag stellen: wat vindt de rest van de wijk? Je kan een bewonersinitiatief vragen om een enquête uit te voeren, of huisbezoeken te doen. Gemeenten vinden het zelf heel moeilijk om kwetsbare groepen te bereiken. Daar kunnen energiecoaches van een bewonersinitiatief een rol in spelen.”

Ook zij lopen er dan soms tegenaan dat er een groep bewoners is die zich totaal niet interesseert voor de warmtetransitie. Of die de deur niet opendoet. Sommige ouderen bijvoorbeeld, die denken ‘het zal mijn tijd wel duren’, of bewoners voor wie het leven al zoveel uitdagingen biedt, dat ze het oplossen van klimaatproblemen er niet bij kunnen hebben. Voor de gemeenteraad is het belangrijk om hier goed zicht op te hebben, zegt Dorenbos. “Uiteindelijk is het de raad die een klap geeft op het wijkuitvoeringsplan. Dan is het handig als je via het bewonersinitiatief voldoende *fingerspitzengefühl* hebt over de wijk.”

Tip 5 Investeer in expertise-ontwikkeling

Voor bewonersinitiatieven met warmtenet-ambities zijn ‘professionals’ nodig: mensen met een hoog technisch, financieel en organisatorisch kennisniveau. Ze moeten een serieuze gesprekspartner kunnen zijn voor overheden en netbeheerders. Dat vraagt om kennisontwikkeling binnen een bewonersinitiatief.

Dorenbos zag dat een enkele gemeente of provincie geld uittrekt om vrijwilligers te betalen voor hun werk en het bouwen aan eigen expertise. Maar 90 procent gaat op vrijwillige basis. Dat is geen onwil, denkt hij. “De meeste gemeenten zijn blij met een bewonersinitiatief. Ze zijn er alleen nog te weinig van doordrongen wat dat van ze vraagt.”

Meer lezen over het onderzoek en de publicatie *Bewonersinitiatieven, een niet te onderschatten kracht in de energietransitie*?

Warmtenetten en de gemeente- begroting

Balanceren tussen kansen en risico's

De warmtetransitie legt mogelijk een flinke druk op de gemeentebegroting. Gemeenteraden staan voor een uitdagende taak: ze moeten keuzes maken over budgetten, risico's beheersen en tegelijk inwoners en bedrijven betrekken bij deze verandering. Waar moet je als gemeenteraadslid op letten als het over risico's gaat?

BEELD © ALEX SCHRÖDER EN CHRISTIAAN DROST

Met de Wet collectieve warmte is bepaald dat warmtenetten grotendeels in overheidshanden moeten zijn. De gemeenteraad speelt een sleutelrol door toezicht te houden op plannen, risico's te bewaken en te zorgen voor transparantie.

Kan de gemeente het wel bekostigen?

Eén van de eerste vragen die een gemeenteraad moet stellen, is of de financiële draagkracht van de gemeente voldoende is. Dit heeft namelijk invloed op welke rol in het warmtebedrijf of warmtenet bij de gemeente past. Als de gemeente onvoldoende financiële draagkracht heeft, kun je niet de enige aandeelhouder zijn.

Dit soort investeringen wordt bijna altijd gedekt uit leningen en niet uit de eigen vermogens. Nu kan een gemeente lenen zonder veel eigen vermogen. Bij een investering in een warmtenetbedrijf wordt verwacht dat de aandeelhouder(s) circa 10 procent (als er een waarborgfonds is) of 30 procent (situatie zonder financiële garanties) eigen vermogen inbrengen. In de rest van de kapitaalbehoefte kan via vreemd vermogen (bankleningen) worden voorzien. Deze kosten komen dan wel op de begroting in de vorm van rentelasten en afschrijvingen.

De belangrijkste risico's

- 1. Vollooprisico:** Dit risico ontstaat wanneer de vraag naar warmte lager is dan verwacht, wat kan leiden tot lagere inkomsten en financiële tekorten (zie kader).
- 2. Kostenoverschrijdingen:** Onverwachte kosten, zoals hogere bouwkosten of technische problemen, kunnen leiden tot budgetoverschrijdingen en extra financiële lasten.

3. Financieringsrisico: Gemeenten die leningen aangaan voor warmtenetprojecten lopen het risico van stijgende rentelasten, wat de financiële druk op de begroting kan verhogen.

4. Operationele risico's: Deelname aan warmtebedrijven brengt operationele risico's met zich mee, zoals storingen of inefficiënties, wat kan leiden tot extra kosten voor onderhoud en herstel.

5. Regelgevingsrisico: Veranderingen in nationale of Europese regelgeving kunnen de financiële haalbaarheid van warmtenetprojecten beïnvloeden, waardoor gemeenten flexibel moeten zijn en hun plannen moeten kunnen aanpassen.

Het vollooprisico

Het vollooprisico verwijst naar het risico dat de vraag naar warmte achterblijft bij de verwachte afzet op het moment van het investeringsbesluit. Dit betekent dat als er minder afnemers zijn dan verwacht, de inkomsten uit het warmtenet lager zullen zijn dan gepland.

Gemeenteraden dragen soms financieel bij aan vollooprisico's bij de aanleg van warmtenetten om de haalbaarheid en continuïteit van deze projecten te waarborgen. Enkele redenen waarom gemeenten bijdragen en het moment waarop ze dat kunnen doen:

De gemeente draagt bij om het vollooprisico te beperken: *het waarom*

- **Risicodeling**
Gemeenten delen het financiële risico met andere betrokken partijen, zoals woningcorporaties en energiebedrijven, om de lasten te verlichten en de haalbaarheid van het project te vergroten.

• Stimuleren van investeringen

Door bij te dragen aan het vollooprisico, maken gemeenten het aantrekkelijker voor private partijen om te investeren in warmtenetten.

• Publiek belang

Gemeenten hebben de verantwoordelijkheid om de energietransitie te bevorderen en duurzame warmtevoorzieningen te realiseren.

De gemeente draagt bij om het vollooprisico te beperken: *het moment*

- **Bij aanvang van projecten** om de initiële risico's te dekken en de projecten van de grond te krijgen.
- **Bij onrendabele toppen**, als blijkt dat de kosten van het warmtenet hoger zijn dan de inkomsten.
- **Bij onverwachte tegenvallers** tijdens de uitvoering van het project, zoals technische problemen of vertragingen.

Risicomanagement

Wat kan de gemeenteraad aan risicomanagement doen?

1. Risicoanalyse en planning: Vraag aan het college een grondige risicoanalyse voordat er geïnvesteerd wordt in dergelijke projecten. Identificeer niet alleen de potentiële risico's, maar laat het college ook zichtbaar maken welke plannen het denkt te ontwikkelen om deze risico's te beheersen. Dit helpt om onverwachte kosten en vertragingen te voorkomen.

2. Financiële reserves: Houd voldoende financiële reserves aan om onverwachte kosten op te vangen. Dit kan helpen om de impact van kostenoverschrijdingen en andere financiële tegenvallers te beperken. Dit legt natuurlijk wel druk op andere delen van de begroting, aangezien de voor eventuele risico's gereserveerde middelen niet aan andere prioriteiten in de begroting kunnen worden besteed. En dat betekent wat in tijden van bezuinigingen.

3. Publiek-private samenwerkingen (PPS): Werk samen met private partijen om investeringen en risico's te delen. Dit kan de financiële druk op de gemeente verminderen en de haalbaarheid van projecten vergroten. Maar besef als gemeenteraad dat dit zijn grenzen kent met de Wet collectieve warmte die meer dan 50 procent van het eigendom bij overheden legt. Denken dat de private partij dan alle risico's op zich neemt, is niet realistisch.

De gemeenteraad mag van het college vragen zorg te dragen dat bij de voorbereidings- en de beheerfase instrumenten worden ingezet om grip te krijgen op de risico's. Te denken valt aan:

4. Verzekeringen: Sluit verzekeringen af om specifieke risico's af te dekken, zoals bouwrisico's en operationele storingen. Dit kan helpen om de financiële impact van onvoorziene gebeurtenissen te beperken.

5. Gebruik van data en technologie: Maak gebruik van data-analysetools om risico's beter te begrijpen en te beheren. Dit kan helpen om objectieve beslissingen te nemen en de effectiviteit van risicobeheer te vergroten.

Pak je cruciale rol

De gemeenteraad speelt een cruciale rol bij de begroting van de warmtetransitie:

- controlerende taken

Toezicht houden op de risicoanalyses en plannen van het college; het actief bevragen van het college over voortgang en beheersing van risico's en verantwoording eisen voor genomen beslissingen.

- keuzes maken

Keuzes maken voor de financiële ruimte die nodig is. Dat vraagt om beslissingen welke projecten en initiatieven prioriteit krijgen binnen de beschikbare budgetten en risico's.

- belang warmtetransitie uitdragen

De rol als volksvertegenwoordiger vraagt ook het uitdragen van het belang van de warmtetransitie; door te zorgen voor de betrokkenheid van burgers, bedrijven en maatschappelijke organisaties en de input die zij daarvoor leveren mee te nemen in de besluitvorming, creëer je een breder draagvlak voor dergelijke ingrijpende investeringen.

Meer lezen over
risicomanagement?

Betaalbaarheid in de warmtetransitie

De complexiteit achter de rekensom

Betaalbaarheid voor bewoners is een van de belangrijkste thema's binnen de warmtetransitie. Maar het onderwerp is complex. Want wat is betaalbaar? En wat kan de gemeenteraad doen?

BEELD © ALEX SCHRÖDER

Voor dit artikel raadpleegden we experts van het ministerie van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening (VRO) en de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO). We spraken hen over de complexiteit van betaalbaarheid voor bewoners, welke instrumenten beschikbaar zijn om huishoudens te ondersteunen en welke uitdagingen en kansen dit biedt voor gemeenteraden.

Betaalbaarheid: voor wie?

Een belangrijke afspraak in het Klimaatakkoord is dat burgers en gemeenten zo veel mogelijk worden ontzorgd. Dit kan bijvoorbeeld door bewoners te helpen met het indienen van subsidieaanvragen en adviseren over de nieuwe maatregelen. Maar ook een goede balans tussen de kosten en de voordelen voor de gebruiker is een vorm van ontzorging. Inwoners moeten hun investeringen bij voorkeur terugverdienen, bijvoorbeeld door een lagere energierekening. Voor "betaalbaarheid" bestaat geen blauwdruk die voor ieder huishouden geldt, zegt Bente Vedder, die als projectleider bij het ministerie van VRO werkt aan de nadere uitwerking van de Wet gemeentelijke instrumenten warmtetransitie (Wgiw). "Het ene huishouden kan moeiteloos tienduizend euro investeren in verduurzaming, terwijl dat voor een ander onhaalbaar is om dat zonder lening te doen." Daarnaast: niet iedereen die dat kán, wil ook geld steken in verduurzaming.

Betaalbaarheidstoets als nieuwe verplichting

Met een recent aangenomen amendement in de Wgiw is een belangrijke stap gezet: betaalbaarheid in de warmtetransitie moet niet langer alleen worden overwogen, maar daadwerkelijk worden gewaarborgd bij het maken van de plannen. Dit

betekent dat gemeenten verplicht zijn een betaalbaarheids-toets uit te voeren voordat zij wijken aanwijzen om van het aardgas af te gaan.

Een wijkaanpak vereist dat iedereen op hetzelfde moment meebeweegt. Voor sommige mensen komt dat goed uit, voor andere juist helemaal niet. Gemeenten moeten bij een wijkgerichte strategie omgaan met deze verschillen. Het Rijk treft hiervoor maatregelen, maar gemeenten kunnen ook zelf aan de slag.

Maatregelen van het Rijk voor een betaalbare warmtetransitie

Bij de aanleg van warmtenetten zijn de financiële voordelen duidelijk: hoe meer mensen zich aansluiten, hoe goedkoper het wordt. Toch zul je de investeringen die je doet voor de lokale warmtetransitie waarschijnlijk nooit voor honderd procent terug kunnen verdienen voor ieder individueel huishouden in de wijk.

Vedder vertelt dat het Rijk ernaar streeft de *onrendabele top* – het deel van de investering dat niet direct financieel terugkomt – te verkleinen. Daar zijn verschillende manieren voor. Met subsidies wordt het investeringsbedrag verlaagd en mede door hogere energiebelastingen wordt gas steeds duurder. Investeren in duurzame energievoorzieningen wordt dan vanzelf aantrekkelijker. Andere maatregelen, zoals uitfasen van slechte energielabels in de huursector, geven verhuurders een extra zetje om hun panden te verduurzamen. Vaak verdienen zulke investeringen zich ook snel terug.

Gerichte hulp voor kwetsbare huishoudens

Betaalbaarheid wordt vaak op maatschappelijk niveau beoordeeld, waardoor je individuele huishoudens met de

grootste energiearmoede over het hoofd zou kunnen zien. Dit is soms terug te zien bij subsidies zoals de ISDE, die niet inkomensafhankelijk is. Het NIP LAI richt zich daarentegen juist wel op woningen waar kwetsbare huishoudens wonen (lage WOZ-waarde). De NIP LAI-subsidie biedt ook de mogelijkheid tot maatwerk door de gemeente, waaronder een inkomenseis. De Energiebespaarlening van het Warmtefonds, met nul procent rente en aflossing naar draagkracht voor inkomens onder de 60.000 euro per jaar, richt zich op huishoudens met een smalle beurs. Steeds meer van die huishoudens weten hun weg te vinden naar het Warmtefonds, mede doordat het fonds wordt ingericht om angst of wantrouwen weg te nemen.

De rol van de gemeenteraad: sturing, participatie en vertrouwen

Zoals blijkt uit het rapport 'Aardgasvrij, een goed idee maar...' (Planbureau voor de Leefomgeving, 2024) zijn betaalbaarheid en een eerlijke kostenverdeling als het gaat over de warmtetransitie voor veel bewoners belangrijke thema's. Hoewel burgers het belang van de warmtetransitie erkennen, voelt bijna veertig procent zich niet goed vertegenwoordigd door hun gemeenteraad.

Het is aan het college om de betaalbaarheid van de lokale warmtetransitie te kunnen onderbouwen. De gemeenteraad hoeft officieel niet betrokken te zijn bij het opstellen van de warmteprogramma's. Welke rol de raad in dat proces speelt, is een keuze die je samen kan maken. Sommige colleges kiezen voor een nauwe samenwerking met de raad, terwijl andere gemeenteraden juist veel aan het college overlaten, totdat zij er wettelijk zelf iets van moeten vinden.

Praktische adviezen voor raadsleden

De regels voor het waarborgen van betaalbaarheid voor bewoners zijn nog niet definitief, maar gemeenteraadsleden hoeven in de tussentijd niet stil te zitten. Het is belangrijk om met de raad na te gaan wat betaalbaarheid voor jouw gemeente betekent. De warmtetransitie is immers een lokale opgave, waarin je als gemeente de regie hebt om het juiste pad te vinden.

Tip 1

Werk constructief samen met college

De weg naar warmteprogramma's biedt veel ruimte voor eigen invulling van de samenwerking tussen de gemeenteraad en het college. Probeer dit proces te benaderen vanuit vertrouwen in plaats van wantrouwen of angst. Het kan helpen om je te richten op een gezamenlijk doel. Hoewel dit in sommige gemeenten uitdagend kan zijn, loop je in de ideale situatie samen door het proces heen om tot een warmteprogramma te komen.

Ontwikkel een visie voor betaalbaarheid op wijkniveau in jouw gemeente: onderzoek per wijk wat betaalbaarheid voor de bewoners inhoudt. Dit stelt de gemeenteraad en het college in staat om rekening te houden met de kenmerken van een wijk en de uitdagingen die daarbij horen. Betrek bewoners actief bij de plannen en informeer ze over de afwegingen die de gemeenteraad maakt. Met de complexiteit van de warmtetransitie is het belangrijk dat gemeenten zelf de regie nemen en verder denken dan de minimale wettelijke vereisten. Vertegenwoordiging is maatwerk, zeker als het gaat om betaalbaarheid.

Tip 2

Bouwen aan vertrouwen door aan te sluiten bij de bewoners

Probeer de groep bewoners die geen gebruik maakt van subsidies of andere overheidshulp, maar financiële ondersteuning wel zou kunnen gebruiken, beter te bereiken. Ontdek wat speelt bij deze huishoudens en speel daarop in. Bij een gebrek aan vertrouwen is het van belang dat raadsleden dit signaleren en erop aandringen om dit vertrouwen te herstellen. Milieu Centraal ontwikkelde het digitale energiehulpnetwerk, waar praktische tools en inspirerende voorbeelden te vinden zijn om bewoners op een effectieve en inclusieve manier te benaderen.

Meer achtergronden bij betaalbaarheid:

De laatste pagina's: aan de slag!

Zestien vragen om je verder te helpen

BEELD PIXABAY E STAMM

Je hebt je in dit magazine kunnen verdiepen in de warmtetransitie. Wat je ermee doet is aan jou - jij bent de volksvertegenwoordiger. Er staan nog vragen open die deels een politiek antwoord hebben. En waar je je, afhankelijk van de tijd die je ervoor hebt, verder in kunt verdiepen. De warmtetransitie is een immense, complexe en veelzijdige opgave. In de breedte en diepte vraagt dat meer kennis dan een enkele fulltime professional in zijn eentje kan bevatten. Kwestie van kiezen dus.

Vragen om overzicht te krijgen

1. Wat zijn concreet nu werkelijk de opgaven voor gemeenten?
2. Wat is de taak van jouw gemeente (wettelijk) en welke afspraken (al dan niet aanvullend) zijn er al op lokaal niveau?
3. Welke zaken wil of moet je in 2025 nog regelen met deze raad?

Vragen om visie te bepalen

4. Hoe verhoudt de warmtetransitie zich tot de energietransitie als geheel?
5. Heeft je gemeente al in beeld hoe (het risico op) netcongestie zich ontwikkelt en welke keuzes in de warmtetransitie de meeste invloed daarop hebben?
6. Hoe beïnvloedt warmtetransitie en netcongestie de woningbouwopgave van jouw gemeente?

7. Heeft de gemeente al in beeld wat de verdere investeringen in infrastructuur voor de energie- en warmtetransitie gaan betekenen voor de drukte in de ondergrond, wat die drukte kan betekenen voor de gemeentelijke ambities bovengronds en hoe groot de noodzaak is om regie te hebben op de ondergrondse drukte?

Vragen over de rol van de raad

8. Welke afspraken maak je binnen de raad of heb je hierover met het college? Wat spreek je na iedere verkiezingen af:
 - Waar en op welk niveau gaat de raad zich bemoeien met het thema?
 - De transitievisie warmte wordt na de actualisering in 2025/2026 een warmteprogramma onder de lokale omgevingsvisie. Welke inspraak wil de gemeenteraad in dit omgevingsprogramma; hoe worden raadsleden straks meegenomen door het college in warmteprogramma's?

9. Hoe laat de raad zich goed informeren en waarover? En vanuit de benodigde langere termijn: wat is nodig is voor je eigen gemeente en wat is aan ingrepen inpasbaar? Aan proefballonnetjes gaat veel geld, tijd en expertise verloren.
10. Waar organiseer je in de gemeente en in de raad de benodigde technische kennis?

Vragen over de responsieve raad

11. Hoe stelt de raad (en de gemeente) zich op naar initiatieven van bewoners, ondernemers of anderen?
12. Eindbevoegdheid is leuk, maar regelmatig zijn burgerinitiatieven zoals wijkcoöperaties of energiegemeenschappen al zo ver dat het onzinnig zou zijn deze te nege-

ren. Hoe bekwamen raad en college zich in het arsenaal van manieren om hiermee om te gaan?

13. Wat doe je als raad om de 'responsieve overheid' ook te verinnerlijken in de ambtelijke organisatie?

Vragen over de verkiezingen

14. Wat zet je in zomer 2025 in je verkiezingsprogramma? Welke ambities, hoe faciliteert de gemeente initiatieven van inwoners, enzovoort?
15. Waar denk je aan bij de samenstelling van de kieslijst? Heb je een bèta met affiniteit techniek en energie in huis?
16. Wat zet je hierover in het overdrachtsdocument voor de volgende raadsfractie?

